

289 1/2

P.P. 1-40

Custom, law and organisation of the
Bantwane.

P. Mathibe

K34/43.

1/70

00-1b

Ditaola xo dirwa mokotlana wa tsôna ka lodi la
šika la thšwene. Ke leokana leo le tlamang dipheko ka lôna.
Mme ba re xo le loxa ba lôkêlê ditaola ka mo teng.

Maina a marapô a dirwang ditaola ke a : xo na le
lenaka la kxomo, le leng la mpya lenaka le dirwa kxadi e
kxolo, la nthsoxôhlô le dirwa kxatsana e nyane. Hlako ya
pholo e dirwa moremoxolo, lenaka xo dirwa la namaxadi.

Xo tla re mohlang xo tšewa morwedi wa kxoši eo a
ratang xo ithuta a nthsa lenaka mo teng xore e bê kxadi e
kxolo, xe xo hlabilwe namaxadi ya re xe xo tšea morwa kxoši
kapa mokxômana kapa kxoši ya re xe xo hlabilwe pholo mme wa
nthsa moremoxolo mo thlakong ya kxomo ya kxoši kapa mo
kxomong ya pholo.

Mme ka mcsô xe xo tšea mokxômana eo monyane kapa
xo hlabilwe kxomo ya malapa a manyane mme wa nthsa hlako e
nyane fao e tla be o nthsitse ditaola ka mokxwa wa tsôna.
Xapê xe o bolaile phala o nthsa taola ya letolo le ya pudi
ya sedimo le ya nku le ya phuti le ya phudufudu le ya kome le
ya tau le ya nkwê le ya tlou le ya phaxa le ya lehlalerwa le
ya pela le ya thšwene le ya kolobê le ya phaxa le ya noko.

2.

Maina a mawa a ditaola ke aa :

La mathômô ke dibola a thlako ya moxwadi. Ba
diboxile Bangweketsi ke Barwa sehlora sa ngaka.

Hlajane ya Botlola Bo makhura Bokxamathela ba
diatla, ke hlong ya xo ja le xo tlola Hlojane ya lehlotlêla
la tsela hlotlêla moeyane Moeta eti morithi kentse wa eng
kentse wa Modube ke modubaaxaya leeto leeto seelele le
etswa Borwa le etla le bônwa ke Ba leejane ba Khutswane xare
le ba bone. Noyana ya nna lehlokwa ya hlôkêla ruri noyana
ya nna mootlwa ya nape ya utlwêla ruri.

Mohlakola o motso wa mamahlaxare a kxetsi se se
hlakotsweng se hlakotswe.

Lexwame le le hlôxô thšweu moriri o mošweu lehumo
oo! Bahu ba hwile ba o duma.

Mabye amamatla eo e seng wa matla ke mang ke pitse
le kxokong. Mabye a sešunkwane sa kxatla a khunwane sa re
se mpôna sa inama inama ya eeka moxwê a bôna moxoxadi.

Lehlapô la xo bexa mošadê.

Mabye a dipipe bipollang le bipila.

Mabye a dipipe tsa Barolong bipollang le sa bipile.

3.

Ka xa xo hlahlofa bolwetse ka sedimo, dingaka tse
ding di bôna ka xo bolaya pudi. Ba e thsasa ka sehlaire ka
mo maraxong le mo phatleng le ka mo dimpeng. Ba thsele
meetse ka mo sebyaneng mme ba e hupetse sehupa moya ka meetse

xo fihlêla xe ehwa. Ba bang ba dira hlahlofo ya bolwetse ka kxoxo, le yôna ba e hlaba ba lebelle ka mo teng xa yôna mme ba bone bolwetse mo dithšikeng tseo di tletseng madi, mo xong madi a tlala mo pelong kapa mo dipsiong kapa. mo hloxong. Mme ba tla sexa dithwana tseo di nang le bolwetse ka moka xa tsôna ba di thšuma ka lebea ba di xadika ba di hlakantse le dihlare, mme ba tla di jesa molwetse tse ding ba tla mo hlabêla ka tsôna ditho tsa mmele ka moka. Se seng ba tla se hlakanyis le dihlare tseo ba tsong xo di êpa ba di tlama ngatana ba di apea mme a fele a e nwa bosasa le mantšiboana xo fihlêla a fola.

Ba bang ba laola ka ditolwana tse 4 le dithlako tse 4. Ba bang ba laola ka ditolwana le dinaka tsa tlou mme sehlôpha sa ditaola xe di kôpane ka moka ke ditaola le leng leina ke Boola.

Serêto sa tsôna ke ditaola marapô a tse di hwileng malaola di phelang.

4. Thšupô eo ngaka e bônang bolwetse ka xôna ke xo laola ka ditaola marapô a tse di hwileng malaola di phelang. O tla re xe a tsea sepo seo sa tsôna mme a di huetsa ka moya kamo molomong wa sepo mme a di thsollêla mo fase a di nthsa ka xo latelana xa pila xore e se ke e tswang ka mo sepong ya wêla mo dimo a e leng mo fase, ya tloxe ya e hlanosa lewa la yôna e swanetse xore taola e ngwê le e ngwê di wêlê mo lebatlaneng la yôna e noši e mpe e tete xo ya kua xo e ngwê. Mme yêna mongake o tla lebêlla xore dithlako di swere lewa mang xapê a lebêlla xore dithšika tseo di hlabang di lebeletse kae le dithlako xore le tsôna di lebeletse kae, mme o tla re xe dithlako di wele bošoro di mo hlaba ka mašika le ditolwana le xore lewa la ditaola le utlwana le dithsika.

Xe mohlomong ditaola di swere moraro o moxalo wa sedikwadikwe tetelexo a motse ke leballô mong a motse o šia xo laola bola o šia dithlako xo tla mo nthsa. Moloi eo a ka kua ntlê o bitswa ke wa kamo xaê a re tlaa ka kurano mahlaku ke a butse baloi re baloing bang. Mme ditolwana le tsôna di šupa kua molwetseng mme ngaka e tla nape e tia matla a xo bolêla xore motho eo o loilwe, mme o tla a be a re tsôna tsee! Xe e se tsa ka nka di thšuma xe di ka bolêla maaka. Mme o tla re xapê a re xe o sa nyake banna o hwile. Mme o tla nape o re banna ke bo wena, mme o tla nape a nna a xo alafa.

5. Xe o se na kxomo ya xo lefa ngaka o tla mo kxopêla sebaka se seng xapê, xe a xana o tla mo šupetsa ngwanyana eo monyane wa re o tla tle a tswa kxomo eo, mme e tla re mo

boxadi ba xaxe ka xo bitsa xore e tle ke xo lefe molato oo wa kxomo. Xe a xana o tla mo šupetsa kxarebê wa re e tla re mohlang a tsewa ka xo nea kxomo, mme o tla dumêla mme xo tla feta mengwaxa e fetsang seatla 5, a šī a tsêwe mme o tla tle e re ka ngwaxa wa bo 6 a re xo tsewa o mmitsa o mo nea kxomo e lengwê fêla e seng tse pedi xore e le kxale. Xo boletswe xore kxomo, mme o swanetse xore amoxele kxomo e seng dikxomo.

Xe yôna ngaka xo rata yôna o tla re xe wêna o pallwa ke xo mo lefa ka kxomo mme o mo šupetsa kxarebê eo e tleng ya tswa kxomo, o tla xo kxopêla kxarebê eo a re a e nape ke mo tsee ke tle ke nthse dikxomo tse ding, mme xe le utlwana o tla mo nea kxarebê eo, mme a nthsa dikxomo tse ding. Le yôna ela ya molato e tla nape e balêllwa mo xo tseo tsa boxadi.

Xe motho a ka xana xo lefa ngaka mme ya be ya mo isa kxotla re tla xapeletsa xore e be o mo lefe, mme xe o xana re tla re e re xe o hlalefa ngaka o be o hlalefele bolwetse o se ke be wa laola mme fêla le kxotla le tla mo xapeletsa ka xore a rumotse ngaka.

6. Xe ngaka o e beditse xore e tlê e xo laole e tla xo kxopêla thšêlêtê ya ditaola ka fao a ratang ka teng, mo xong o tla xo kxopêla 1/- kapa 2/6. Mme xe e le mo xaê xa xo patediswe selô o tla re letšatšī le leng apea byalwa mme wa mmitsa a tlo nwa, mme wa mmotsa wa re byalwa bo ke ba xo leboxa xe o mphekola byale ka lentswe la moxolo-xolo a re ngaka e sa dibelweng kxomo e dibelwa mpa, mme mosadi o tla apea byalwa tšatšī le leng a yo fa ngaka, ke tefa ya xaxe xe a ntse alafa bana. Mme xe a ka alafa eo moxolo ka mo lapeng kapa le xe e le ngwana a lekilwe ke baloi ngaka ya meehla e e ntseng o e nea byalwa ya mo lekolla a fola o tla xo bitsa kxomo ka xore o xo lekolotse molekong wa lehu.

Xe ngaka o ka e bitsa xore e tle e xo theele motse o itse xore o tla xo bitsa kxomo. Xo thea motse fêla ntlê le kalafô ke kxomo. Ditaola le dihlatsana tsa xo nwa kapa xo nea dihlatsana tsa xo nwela kamo teng le xo kxoxela hlôxô xe e ôpa o tla xo bitsa lesome kapa pudi mo xong o tla xo kxopêla pôntô, xe e se teng o tla nthsa nku yôna mola e bang nku xo fedile ke ponto xa xo kxathalexe xore ke kxapana kapa namaxadi yôna ke ponto £1. Xe yêna ngaka e ka xana tefa eo a e xalala le ka ya mošadê, ka xobane kxomo ya ngaka xa e tswale. Xe a ile a xo alafa wa se ke wa patêla o tla mo rea wa re ke tla xo nyakêla xo tla feta sebaka a xo botšisa xore kxomo ela e kae mme xe o se na.

7. Ngaka e sepela le dithšaba, e sepetsa dihlare e alafa. Mohlomong xe a le mahlatsa batho ba tla tla xo yêna xo tlo alafiwa moo a leng teng. Ngaka xe e laola molwetse xa nke e botšisa xore wêna molwetse o bolawa ke eng. Xa nke e botšisa, ~~xaxax~~ ke yena a botsang molwetse xore o bolawa ke fa. Mme molwetse o tla dumêla mo xong a xana.

Yêna ngaka xe e ka re xe a botsa molwetse mme a mo kxodisa ka xo mo phekola therešo o tla nape a mo kxomarêla xore a ke o nape o nkalafe e se ke ka hlwe ke yo nyaka dingaka tse ding. Mme a mo phekolêla kamo lapeng kapa ka kua mafure kua thopeng ya molwetse, xe a le kua xa ngaka o tla phekola kua thopeng ya ngaka. O tla mo phekola bosasa le ka meriti le bošexo ka lebone. Xo tla ba bôna fêla ba babedi kapa xe e le ngwana e tla ba wêna tataxwe le maaxwe le ngwana eo le ngaka fêla. O tla thibêla batho xore e se ke ba ba teng o tla lesa bana ba lapa le bao a ba thsepileng.

Xe xo laolwa ka xo bina sedupe xo kxobokana batho ka moka xore e tle se šupe moloi eo a xo loyang. Mme sedupe xa se nyakexe ka baka la xore se senya motse ka xo šupa motho le xo bitsa motho ka leina.

8. Dingaka di bônwa ka diaparô tsa bôna eo mong o tla rwala kuane ya thšwene eo mong o tla rwala kuane ya thuhu eo mong o tla apara marapô mo molaleng eo mong a thsoka dinaka le medu le marapô mo mmeleng wa xaxe, mme ke thšupô eo e tleng batho ba bôna ka tsôna diaparô tsa yôna ngaka.

Dihlare tseo e leng tsa bongaka ba xaxe ke tseo a di rutilweng, mme a ka re xe a feletswe ke se seng ya ba xôna a ka rekang seo a se nang naso, kapa a ka yo se êpa xe se le teng moo naxeng eo a leng mo xo yôna. Xe dihlare tse ding di sa mele moo a leng teng ke xôna a ka yong xo rêka t'seo di seng teng mo setereikeng seo a leng xo sôna, o tla rêka mo xo bao ba di rekisang kapa mo mabenkeleng.

Xe bana ba ngaka ba sa rate xo rutwa bongaka ba tatabô ka moka xa bôna le basetsana, o tla hwa ka tsôna. Xe a ile a ruta motho e mong, eo a mo lefa ka thswanelo, ke yêna eo e leng mojalefa la dihlare tseo a di rutilweng ke ngaka eo, mme bana ba xaxe ba di xanne. Xe ngwana wa ngwanyana a ka di rata tataxwe o tla mo ruta mme yêna a ka se ke a lefa byale ka mošimane.

9. Mme a be a nthsa kxomo ya xo šupetswa metlang ya dihlare, mme o tla nne e re ka mosô xea ntse a di sebedisa a lefa xo senyana xo fihlêla mafêlêllô a tsôna, mme tataxwe o tla mmonthsa tsôna ka moka xa tsôna le mafêlêlô ao ba reng ke xo ingatolla lekxeswa. Mme o tla mo rea a re ke xo file lefa la ka ka moka xa lônâ se leo, o sale o thsameka ka lônâ.

O lôte dihlare tseo tsa ka.

Xe a rutwa bongaka, o tla bo rutwa mengwaxa e lesome, 10, le dikxomo e tla ba lesome la dikxomo mme e tla re xe a feditse xo mo ruta ditaola xwa apewa byalwa xwa hlabiwa pudi mme a kxaolêlwa ditaola. Ka mosô xe a feditse xo rutwa dihlare o tla kxaolêlwa dihlare xore kajeno o ngaka ka nooši ke feditse ka xa wêna.

Dingaka xa di na ~~ix~~ kôpanô ya setlamô sa bôna, ba kxopêlana dipheko tseo ba se nang natso. Motho se a rata xo ithuta ba tla bôna se a babaletse xo ithuta a bile a nthsa ditefa tsa xo ithuta xôna mo mathomong.

10.

Dingaka di rutana dihlare tse ding ntlê le tefa eo mong o ruta eo mong sehlare se eo mong a sa se itseng. Xe e le motho eo e seng ngaka ba a xana xo xo bonthsa motlang wa sehlare. Xe o re ke nyaka xo itse motlang wa sôna le mekxwa ya sôna ba tla xo kxopêla kxomo. Ngaka xa e rutwe dihlare tsa ngaka e le ngwê, o rutwa tsa dingaka tse ding xore a baane le dikarolo tse nthši tsa xo alafa ka mehuta-huta, mme fao o swanetse xore a lefe ngaka eo e mo rutang bongaka bošele.

Xo rutwa bangaka xo lefiwa ka dikxomo tse lesome, mme o tla re moraxo xe a lefa ba bang a lefa ka bonyane bo e ka bang dikxomo tse di fetsang seatla. Mme xe a bôna xore di phala tsela tsa mathômô o tla lefa xo feta 5, o tla nyaka xore a itse byale ka yôna ngaka eo mme o tla lefa kelo eo e nyakwang ke ngaka eo.

Bongaka bo na le xo jêlwa lefa ke morwaxe xe a ile a dumêla xore a rutwe ke rraxwe mme o tla re xo mo ruta mme a mmotsa xore o swanetse xore o di budulle le xe e le dihlare tseno, o tla nthsa 10/- kapa pudi ya ditaola a nthsa £1 ya khunolla moraba.

11.

Dingaka tsa sethšaba ke banna thata, basadi xa ba nyana, le xe ba itse ba bang xa ba hlaxise bongaka ba bôna. Dingaka tsa basadi xa dinyana xo atile tsa banna. Mme xe ngaka di alafa malwetse a mantšhi mme xo e xo baa ne le bo bong bo bo pallang dingaka tse nthši mme bo kxonwe ke ngaka e ngwê ka xobane bôna dingaka xe di alafa xa ba dumele xe a ka re a xo alafa wa bitsa ngaka e ngwê ntlê le yêna o sa mo kxopêla xore a ke a nyake ngaka e ngwe. Orata xore xe a alafa molwetse, le xe molwetse a sa fole o mo kxopêlê yêna mme a xo dumelle, mme e tla re le xe o ka fola yêna ngaka eela ya mathomo o tla mo lefa ka kxomo.

Ba fapana le lentswe la moxolo-xolo le le reng motho ke tlou wa lweswa xe a lwala. Batho ba ka nne ba

thuša ka dihlare tse ding. Baloi bōna ba thusana xe ba loya motho mme ba fihlêla lesome la baloi xe ba loya motho a le mong, mme ngaka yōna xo alafa e le ngwê mo molwetseng, mme motho eo a be a hwe ngaka yōna e ntse e mo nea dihlare e sa bitse dingaka tse ding byale ka baloi xe ba bitsane ka donthšī ba bōna ba re motho eo ke yo popota wa re palla.

12. Bantwane ba bina thōlō kajeno. Mathômō ba bina kwena. Thōlō ba e binne xe ba šino xo fihla kua Moxaxale ba humane Maphaxwana kua teng mme ba axile kua Kxojane le Moxaxale mme naxa eo ya Mphaxwana kajeno e leng xa Makxwa ke naxa e le ngwê le Moxaxale di beelane mellwane, mme bōna ba bina thōlō ya maralla bona ba re xe ba ithêta ba re Bantwane re Barolong re barwa thōlō ya maralla.

Ba Matlala ba banthšī ba ba tswang xa Maserumule ka phaladi ya 1900. Xe e sa le ba thselêla kwano mošoono wa Lepenole ba napile ba axile mono Ntwane le Bapedi ba ba binang noko. Mme ba Matlala ba bang nne ba bina hlanghlaxane, kajeno ba bina psiri ba e binne xe ba tswa kua Bokxalaka kua xa Matlala a thaba. Psiri ba e binne xe ba le mo tseleng. Le ba bina kxabo ba teng ba re ba bina kxapu mme ba rea kxabo, ke Bakxatla, xe ba leboxa ba re kxapu. Bantwane ba re Thōlō Mokwena, ba bang ba re Mokwena.

Ba binang phuti ba re Mokone, ba binang hlanghlaxane ba re Eše Motlokwa, ba binang noko ba re Mohlakwana a Raphoxole.

13. Ba ba binang tlou ba re xe ba e rêta ba re Senko Senwa pele ding di sa dutše. Ba re Eše Tlou.

Xe motho a sa leboxa ka serêtō sa xaxo xa a na taba xa se molato. Batho bao e leng leloko le le ntoo ba a tseaana, kapa le bina tlou ka moka xa lena le a tseaana. Xo ilwa ngwana wa mmamoxolo le wa mmangwane le wa Rangwane. Mmamoxolwaxo xa o tsee bao e le leloko le le mo kxaufsi naxo, o tsea leloko leno leo le leng kua kxolê naxo mme a bile a bina kwena byale ka wêna xe o bina kwena. Xe a bina phôôfôlô e šele o ka se ke wa mo tsea fêla e se ngwana eeno. Q ka mo tsea ka leloko la xore ke ngwana a rakxadi a tatemoxolo kapa ke motswala a mme kapa ke ngwana a Rangwane a tate.

Ke bōna bao e leng bao o ka ba tseang ka leloko leno. Xe batho ba hlompha moxatsa kxošī ba tla re ke Mmaxo-Batho, kxošī ya rena, Mma-bana ba nthšī, Mma-dithšuaana Thōlō Mokwena a meetse. Monna ba tla re Tau Ra-batho, Sebata sa banna.

14. Xe xo le morêrô wa boxadi maloko eeno ka moka wa ba bitse mme ba tlilo xo tisa boxadi le xo apea dijô tsa boxadi le xo tila mo kxorong ba hlakela le xo abela malalediwa, mme bôna ba tla newa diabela tse di fetang tsa ba bohle.

Le ba ba leng ka mo thopeng ba newa setho sa bôna ba nooši le byalwa ba bôna nthšele.

Diphôpôlô tseo di binwang ke batho le tse ding tseo ba di ilang.

Ba bang ba bina thôlô, kwena, kxomo, phuti, nare, tlou, psiri, hlanghlaxane, tau, phofu, peba, noko :

Bantwane ba bina kwena;
 Maphaxwana ba bina thôlô;
 Bahwaduba ba bina kxomo, ke nare;
 Mathopya a Maxari ba bina Tlou;
 Ba Monaxeng ba bina phuti;
 Ba Thaxa ba bina phsiri;
 Ba Matlala ba bina hlanghlaxane;
 Bapedi ba bina noko;
 Ba Moima ba bina peba;
 Bakôpa ba bina kxaxa.

Mme dilô tseo di sa jeweng ke kolobê, katse, phaxa, tlou, pere, sepekwa, mankxodi, peolane, kwena, psiri, kubu, moleta sake.

15. Motho xe a bolêla a noši a bôna batho ba ba seng teng a thsêxa a noši kapa a dira tse di sa thswannang re re motho eo o na le badimo mme o tla alafiwa badimo a apeswa thšila ya batswadi ba xaxe, kapa xe a ba lora mme o tla apeswa pheta ka se seng seo neng a se thswara. Xe a sa ke a fôla o tla binisiwa xore a newa lephala sedupe e tle se mminise a tle a tloxêlê medirô ya xaxe ka moka xa yôna.

Mme o tla bina a šupa tseo di patilweng kapa a bolêla ditaba di šele. Mme sôna sedupe xe se biditswe xore se šupe xore dithswenyexo tsa motse wa xaxo ka xe wêna o mmiditse o tla xo botsa boloi le mekxwa e meng ya makunutu. Methleng a re xo xo botsa le maina a batho bao ba xo bolayang o tla ba hloya.

Xe motho a iteile thšwene kwa ntweng o a hlapiswa o a fokwa. Le xe mosadi a fošitse ngwana o tla hlapiswa a fokwa le yêna a sepela le metse le meraka ya dipudi le ya dinku le ya dikxomo mme a foka. Le xe a hwetswe ke mosadi o tla foka le xe a hwetswe ke monna o tla foka maraka ka medu ya sehlare se se kxatlilweng mme sa thselwa ka mo metseng a pitsana ya Sesotho le xe tladi e

iteile sehlare kapa ntlo xo tla fokwa mo tladi e iteilleng teng.

16. Dikxomo di e di hwe ka moka xore e be o bitse ngaka xore e phekole, mme le bana ba motho ba e ba thswenyexe mme e be o bitse ngaka xore e tle e phekole mme e tla xo botsa xore ke badimo. Mme o tla hlaba kxomo wa apea byalwa wa kxobokêla bana beno ka moka xa bôna xore ba tlo xo xo rapedisa badimo ba xo leballê.

Mohlomong ngaka e tla re o loiwa ke motho eo mong mme o tla xo alafa xore melekô yohle ya dithswenyexo e xo tloxêlê. Xo na le dithaba tseo di nang le mešima ya badimo e reng xe motho a ya kua teng o rapele ka xo hlaba mokxoši o re "Ke nna ngwana wa xaxo ke e tla fao xo wêna ke swere boxôbê le nama le dinawa le ditloo, mme ke kxopêla xore ke tlo êpa letsoku fao motseng wa xaxo". Mme o tla re xo fihla wa ngatha tsa seo o hlaxang o se swere wa lahlêla ka mo mošimeng o wa badimo.

Mme o tla re xe o kêna wa xotetsa mollô wa thutse xore e be lebone la xaxo le le sa timeng mme o tla kxaba letsoku le, ka xore o ile wa mo kxopêla wa be wa mo rêta wa re "Wêna tate moxolo ke tla fao wêna rre moxolo matsofala hlôxô".

17. Xe motho a sa fihlwa xa pila ka thswanelô mme xo na le dipelaêlô e ka se ke a epollwa, xo tla rapêlwa ka kxomo kapa seo se ka bang teng xore a robalê. Kua lexodimong batho ba ba eng ba re xe ba lwala ba fihle teng ba re ke metse e swanang le ya mo lefaseng lee, le mekxwa le diaparô ke tsôna tsa rena, le meaxô ke yôna e swanang le ya lefase le mme ke kua Bohlabatšatši koo e leng lexae, mme tsela ya mathômô ke e yang Bophirima mme e be xôna o yang kua Bohlabatšatši.

Mme bôna bahu ba re bôna xe re le mo lefaseng le xe re thlaka ba re bôna kapa re ya thaba ba ntse ba re bôna. Xo šupa xore ba mo kxaufsi le lefase, ba bôna tse di direxang mo lefaseng.

Batho ba itse Modimo xo mo rapêla ba itse xe yêna Modimo a re bôna xe re senya dilô tse tsohle a di itse mme a bile a di bôna, mme re rapêla badimo ba rena xore ba re rapêllê Modimo eo a leng ka kua xodimo xore a re fê tseo re di kxopêlang le xo re fokoletsa dithswenyexo tsa rena. Malwetse a batho le malwetse a dikxomo le ditlala le dikômêllô re a itse xore ke kxati ya Modimo.

18. Xe xo rapêlwa badimo re hlaba pudî, nku kapa kxomo, seo se jewang ke rena mo lefaseng. Re apea byalwa xwa binwa xwa opelwa xo rapêllwa motho re bolêla ka molomo xore "Lena badimo ba rena bao re tlileng mo xo wêna tata moxolo kapa mme-moxolo kapa tata re tlile mo xo wêna re tlilo xo rapêlla ngwana wa xaxo šo, yêna morwaxo wa meehla o na le dithswenyexo ka xa wêna mme re mo rapêlla ka pholo e nthso seo wêna rraeso e bile re xo tliseditse le byalwa se boo re bo thsollêla moo malong a xaxo xore o re leballêlê dibe tsa rena le mošwang wa kxomo ya xaxo a sôo morwaxo a fôle dithswenyexo le malwetse, a ke merapêlô ya rena e fihle xo mmopi wa lexodimo le lefase mme e ke re khutse maswenyexo."

Mme xo tsewa ngati ya mošwang di foxohlwa mo xodimo xa motho eo mme diphorolô tsa thšila ya motho eo di lahlêlwa xodimo xa lebitla le mošwang le byalwa bo bo sa hlotlwang. Mme badimo ba tla mo roballa o tla fôla maswenyexo a xaxwe a fôla.

19. Moya wa motho xe a sa ntse a bopya ka mo teng o phela ka madi a mmaxwe le bophelô ba mmaxwe, mme e tla re xe mosadi eo a ntse a bopa madi a mme e tla re xe a feditswe xo bopya xe a batametse xo tswa, ke xôna moya wa mosadi eo ka madi a xaxe a xo pnela a ntseng a bopa ngwana eo ke xôna moya o kenang mo ngwaneng. Madi a ngwana ke ôna a bopang moya wa ngwana xore o wa phela ka xe a na le madi a xaxwe a noši le dikobyana tsa xaxe a noši.

Moya wa motho o tloxêla nama e sa le yôna e toya, xe moya o ka tswa mo mothong madi a motho a xatsela a êma a se hlwe a sepela, motho eo o tla hwa o tla ya ka kua lexaeng kua xo leng sethšaba sa boxolo-xolo. Kwano ba re re tlile morakeng kua xaê xo teng koo xo leng khutšo ya baxolo-xolo, kua lexodimong. Moya wa motho o ka se ke wa kêna mo phôôfôlông le wa yôna o ka se ke wa kêna mo xo wa motho.

Motho eo a phelang a ka bolêla le badimo ka toro le xo kxopêla ka dipheko le dira dihlabêlô. Ke xôna xo bolêla le badimo, ntlê le fao o ka se ke wa bolêla le moya wa lexodimo ka nama e phelang.

20. Xe kôma ya bašimane e tswa xo tla nyakwa maitea thšwene xore e tle ba ba leke pelo le xo ba a fa pelo e boxale xore e se ke ba boifa selô tsa ntwâ.

Xapê bôna maitea thšwene ba lomisa bao ba tswang marumong ba bolaileng batho mme xo tla bidiwa bôna maitea thšwene e tle kxoši a ba hlabise dipholo mme ba pharume ba tlotse motaka mo momong wa leoto la mpya le mo mahlong xo dikolosa leihlô ka mmala o mošweu ka mo dimo a dinthši le mo le mo xare xa mahlô a mabedi byaanang : ke xo ja taka

ya maitea thšwene le lerumô la xaxe le jeswa taka ka molôra o mošweu phatla le mahlô le momo wa leoto.

Mme xe le bôna xore batho ba ba a re imêla le tla rapêla la nthsa kxarebê la yo rapêla ka yôna e le ngwana wa kxoši mme ntwā e tla fêla. Dikxoši xa di êtêlane, ba hlabana xore eo mong a fenye eo mong. Ke xôna a ka nthsang diloba xore se o loba kua xo yo mo fentseng, mme yêna xe a ši no xo loba mme diphapang di fêla ke xôna a ka mo êtêlang.

21.

Mme xe marumô a le wetse xodimo le thšaba ntlê le xo ba boloka bao ba bolailweng mo marumong, mme manaba a tla ba hlakola dihlakola tseo ba yong xo bexa ka tsôna ko xaê xabo bôna kua kxošing. Xe ba hlabana mme wa bolaya motho o swanetse xore o mo hlakole marumô a xaxe o yo bexa ka yêna. Baabo yêna ba tla xana ka yêna xore e se ke wa mo tsea kapa xo mo hlakola wa mo nthsa dipheko tseo di nyakêxang xore e tle di yo upa marumô a xo foka dira xe di tswa xore e tle ba fenye dira tsa bôna ka dipheko tseo di tswang xo bôna.

Xe dira di tswa di tla fokwa ke ngaka ya marumô eo e itseng marumô. Bantwane nne ba fokwa ke Ranthšilane Kotels. Ka mosô xwa foka Modimo ka mosô xwa foka morwaxe Mamookana le Patsa Kotels o na foka dira xedi tswa a tswala nlepa byale ka mosadi. Pheko engwê ba tla ya nayo le yêna ngaka eo o ya nabo xe e le mo kxaufsi o tla ba nea pheko ya xore e tle ba fenye dira tseo.

Xe ditopo tsa manaba di hlakotswe xo tla lomiswa batho ba ba bolaileng mme xo tla thwe ke maitea thšwene. E tla re xe kôma ya bašimane e tswa mme xwa kxethwa bôna xore ba itee babolli.

22.

Xe xo hlabanwa xo ye xo botšisiwe mošatê xore a xo newe batho polêlô eo e tlang ba itsane ka yôna xe ba bitsana. Ba tla kxobokana mme ba dira setlamô sa xore e re xe re bitsana re boleleng xore a re ipitseng ka sefela sa xore re ba pudi a phoko mme ba bexêla le yêna kxoši mme ba tla aba mefatô, ya re xe ba kôpana e le bošixo ba bitsana ka xore wa podi ya phoko.

Xapê ba tlôla ka molôra mo phatleng kapa mo leotong kapa xo dikolosa leihlô kapa mo mohlaxareng xore e be seka seo ba tlang ba itsane ka sôna. Mohlomong ba tla re bošixo ba Matswa dibesong ba hlasela motse ba o rakella ba ba bolaya ba hlabana mo xare xa motse ba thšuma matlo mo xong ba tla ba tsibisa xore a re yo xo kôpana kua mmotong fêla kua šoheng mme ba tla tsea marumô le melamu le dilêpê.

Xe ba yo hlabana kua kxole ba tla tsea makoma le matosana a metse mme masoxana ke ôna a tla kxêthêlwa nthleng

ya lethsolo, mefatô e xo ya ka xo latêlana mme ba baxolo ba tla nna mo xare mo sehubeng sa leneko. Kxoši e tla nna kua xaê le banna baxolo le batseta ba ba tsofetseng. Mme e tla re xe ba hlabana ba tloxe ba bôna xore re a imelwa ba tla romela kua xaê xore kxoši a e thšabe e ye kua naxeng.

23.

Basadi ba tla nthsiwa mo xaê ba iswa kua xo leng dibô le yêna kxoši ba tla kxêtha lewa la nnete xore a yo kêna ka mo xo lônâ le banna ba le bane le basadi ba xaxe. Mme xe ba imêlwa moo ba bonang xore re tla yo feta kua xaê re thsaba ba tla thšabisa kxoši ba isa kua pele le basadi.

Ntwa ya baxolo-xolo ya marumô e ne e re xe xo yo kopanwa ka marumô xo opelwe dikoša tsa marumô le tsa xe xo thsoloxa madi koša ya xe xo hlabanwa xe ba batamelane le manaba ba tla opela koša ya bofêlô ya madi e reng (o tsee ha hoo o tsee) - (Ngwana wa mona bothša wa bolêla) Ngwana mmaboi a thšabe bothša e sa le bo xobêla bo re o tsee. Ba kxahlana ka marumô le ka dilêpê ba remana, serišane se tla salla mošimane o tla itea ka ngana ya tsebe mo fase mmaxe ya sale e le sefuša, mosadi a rwala lethširi. O tla boolwa selemô sabo mpedi a xo rêkwa ka kxomo.

Batho ba ba hlabilweng ba tla iswa kua moraxo le ba ba hwileng ba tla yo bolokwa kua xaê.

24.

Mašimo a kxoši a thšitlana xo ya ka malapa, a mang a ya ka thokô ya Borwa mang ka thokô ya Bohlabêla a mang a ya ka thokô ya Bophirima ka fao kxoši a ka nneng a kxêtha mobu ka teng le ka thokô eo yêna a bônang a ka isa mosadi eo mong kua teng xo mo lemêla.

Boxolo ba mašimo a itekanna le a ohle di tla fetwa ke ya mošatê fêla ka xe e le ya sethšaba. Thšimo eo ya mošatê ke ya kxoši o e hlakane le mosadi wa xaxe yo moxolo. Thšimo eo e tla re xe e hlaxolwa ya hlaxolwa ke batho ka moka xa bôna, le xe e lengwa e tla lengwa ke batho ka moka. Motseta ke yêna e leng molebelli wa thšimo, le xo nea batho melaô, mme yêna mosadi wa kxoši a ntse a le teng.

Ka xa motho xe a ya ntweng.

Motho xe a ya ntweng o ya e le lesoxana le le xodileng le na le thlaoloxanyô. Xe ntwâ e le teng o tla ya ntweng. Basadi xa ba hlabane le xo thuša selô. Marumô a thulwa le dilêpê tsa xo hlabana di a thulwa xore e be tsa ntwâ fêla. Motho eo mong le eo mong o na le lerumô le selêpê, o na le dithlôbôrô tsa xaxe, eo mong le eo mong o ipolokêla dikwatse tsa xaxe.

25.

Bahlabani ba ya ka mefato xe ba abiwa, xore mphatô o mong a o potee ka thokô engwê o mong ka thokô engwê. Mefatô ke batho ba ba tswetsweng ngwaxa o le mong, kapa le xe eo mong a ka ba kua moraxo ka mengwaxa e mebedi kapa o le mong e tla be xo lokile ke mphatô o le mong, byale ka mphatô wa Masonya, Mathiba, Matšedi, Maphaswana, Mathamaxa, Mabyana, Mapulana, Makwa, Matlakana, Mathuya, Matladi, Madima.

Molaodi wa mphatô xa ka kxêthwa o tswetswe ka borêna e le ngwana wa kxoši, xa a kxethwe. O latêllwa ke morwa rraxwe mo xo buseng mefatô. Eo mong xe a sa utlwe o tla ôtlwa ka kxati xa lefe ka selô o lefa ka mmele.

Motho wa lefyêxa ba re xabo lefyêxa xa xo llwe, xo llwa xabo moxale. Mme motho xe e le eo boxale a bolaya motho kua ntweng a itea thšwene o tla tle a lomiswa ke kxoši mme a be a mo nea kxomo. Mme xe dira di tswa di a foka. Morongwa o rongwa fêla xa xo na thšupô ya borifi, yêna o tla isa ditaeledi tsa molomo koo yêna a romilweng kua teng.

26.

Kxôrô ya Bahuaduba xe ba tswa kua Khwadubeng, eo moxolo nne e le Motlafe. Ba ile xe ba le kua Nyane, xe ba axa mesasane mme motho eo mong e le mokxômana wa Kôpa a yo botsa kxoši a re ke humane batho ba axa mešaša kua šokeng. Mme kxoši a re batho bao ba tla re palliša xo lebêlla, mme ke xe kxoši a re yo ba bitsa a ba re batamele mme ka nnete ba tlile ba tla mo xaê, mme ba ile xe ba ší no xo fihla mme Bakôpa ba re a xo be kxomo ya selêpê mme ke xe Motlafe a re rena re na le bašimanyana fêla, mme eo a leng teng seoo leina la xaxe e le Lefahlo. Mme kxoši ya Kôpa a mo amoxêla. E ne e le eo monyane ka kua lapeng labo Motlafe e le eo e leng xofetšane.

Mme o ile a xolêla ka mo mošatê ya be ya ba lesoxana mme kxoši a re xe a mmolotsa a kxobokanya Bahuaduba a re kajeno eo ke yêna e leng sehlôxô sa lena Bahuaduba ka moka xa lena. Mme ya re kua xa malome a kxoši kua Maetane a mo nea mosadi wa malomeaxe wa Maetane,

27.

mme leina e le Maleope, mme xwa re yêna kxoši ya Bakôpa yêna a tsea monnaxo eo a tserweng ke Lefahlo, mme a šupetsa Bahuaduba xore kajeno kxoši ke eo Lefahlo. Kxati e sa le xe e bewa ke kxoši eo ya Kôpa xo thôma mo nakong eo xo fihlêla kajeno. Eo Maleope ke eo moxolo xo Madixwabe ke ba Maetaane kxôrô eo sehlôxô sa yôna e ne e le Mašilo.

Mme yêna Lefahlo a tsea Maleope mme a tswala Motibelo, mme yêna kxoši ya Kôpa Monamodi a tsea monnaxo Maleope a tsea Madixwabe. Lefahlo a tswala Motibelo mme a tswala Mantswanyane mme Mantswanyane a yo tsea kua Maxaring xa Mohlamyane mme a tswala Seopeleng.

Kxôrô Ya Ba Malefahlo.

Sehlôxô ke Rameši Malefahlo. Ke morwa Šixamo tataxo Šixamo ke Seopeleng, tataxo Seopeleng ke Mantswanyane. Tataxwe ke Motibelo. Šixamo o na a tsere basadi ba 2, e le Swaane le Mampe.

Swaane a tswala Meleng, Rameši, Leafe le Adam, Matlou le Ramadike le Marantsou ke Pelo, ke leina le le ntoo, Marantsou le Pelo. Mampe a tswala Mapodile, Ramošiwane, Modupe Mpee, Malefahlo, Molefe le Mantswanyane.

Seopeleng ke Modimo, o na tsere basadi ba 2, e le Mašixamo le Pulaane. Mašixamo a tswala Mayaane le Šixamo, Morope, Marauase, Madikake le Dithlake le Monamaladi. Pulaane a tswala Mošidi, Ntswee, Mmadire le Mpedi le Nthšitle.

Rameši morwa Šixamo o tsere basadi ba fetsang seatla, 5. Wa mathômô ke Morakane mme o ile a tswala Šixamo, Madikake Mpozwane Marauase.

2. Mamothšabo a tswala Dikeledi, Makxatwe, Lefahlo.

Morakane ke Mamokawane ke morwedi wa Molahlexi.

Mamothšabo ke morwedi a Motlake Phora.

3. Podilane ke morwedi a Thakadu o mo tsere kua Maxaring xa Mohlamyane mme a tswala Sekxwane, Mayane, Madinoko le Morope, Madixwabe le Dithlake, ~~Kuak~~ Pule.

4. Mamokxapi o mo tsere xa Nkadimeng e le morwedi wa Kxwadikxolo e le wa borêna mme a tswala Sexotoke, Tseke Matobolo, Kxodikxolo, Mputle.

Mosadi eo mong xapê ke Piyaane o mo tsere xa Phaahla, o ile a tswala Morongwe Nyabeeng, Nyeke, Rapopang, Maleketo Nyitle.

Mme xo ile xo hwa Mamokawane mme a yo tsea seantlo xabo Mamokawane, a tsea Mmakati e le morwedi wa Ratile Mathebe. Mme Mmakati a tswala Seopeleng Polo, Nnone, Nyanyaane.

Adam monnaxo Rameši o na le basadi ba 2, ke Matlou le Mamotlobe, mme Matlou a tswala Šixamo, Nkebenyane, Modise, Kupa, Mantsweng; Mamotlobe a tswala Modupe, Mantswanyane, Mašixamo, Ramadike o na le basadi ba baedi, 2. Eo moxolo ke Masehlako, a tswala Modikwane Sehlako, Lefahlo, Leboxe, Rapopang, Nyeke.

Mosadi wa bobedi Mankeyi, a tswala Moaxabo, Makotupo, Lefetlane, Motebo.

Seopeleng Modimo Malefahlo o na a tsere Maphello, e ne e le morwedi a Mokanye, mme o ile a tswala Šixamo, mme yêna a tswala Rameši, eo kajeno xe Bahuaduba ba kxobokane e

leng sehlôxô sa bôna xo thôma xe xo šî no xo bolla Lefahlo xo fihlêla kajeno, ke yêna e leng sehlôxô sa Bahuaduba bao ba leng kua Ntwane, byale ka xe nne a nthšitswe xore ke yêna e leng kxomo ya selêpê xa Kôpa. Mme ba tloxe ba fallêla kua Ntwane le ba bang ba Malemone a maxo. Ke yêna makxolo a ba Melemone.

Ka mosô xwa tla Bahuaduba ba Motlape, ba bang ba sa le kua xa Kôpa mme ke leloko la Bahuaduba ba ba leng kua xa Mosehla mo e leng xa Mathibe Zwartebooi state mo xo leng kxošî ya Bahuaduba.

32.

Mo motseng xo na le mo xo thsollêlwang matlakela, xo bidiwa thotobolo. Dišexo di na le dintlwana tsa tsôna. Xo na le ntlo eo xo xotswang mollô mohlang wa pula, xe pula e sa ne xo xotswa mellô mo dibesong tse di leng mo lapeng. Xapê xe xo apewa mabyalwa a apelwa ka kua mafuri. Xe e le malwa a merêrô, xo tla bitswa ngaka xo tlo upa dipitsa tseo di apeang byalwa le tseo di tlilong xo apea dinama tsa merêrô, xore e se ke moloi a loya batho kapa a leka dinama tseo di apeilweng.

Malwala a êpêlwa ka mo mathuding mme a batolwe ka patolo xore a rutanthswe xo šîla, mme xe xo le malwala a leng kxaufsi le motse, xo tla šîlwa kua teng kapa methepana ba ka dira malwala ba êpêla mo ba bônang mme ba yo šîla kua teng, mme ba tla xo bitsa xore ke kua Ditaolaneng.

Ka mo lapeng ba tla dira lehudu leo ba setlêlang diting tsa bôna ka mo teng kapa tse ding tseo di ka setlwang ka lehudu leo, mmidi, motlopi, dinawa, ditloo, ba setla ka mo teng.

33.

Xo na le mašimo a leng ka mo mafuri eo a byalwang mo xaê mme ba re ke dirapa.

Ka xa Lehu.

Batho xe ba bôna xore xa re pnele xapila mo ba axileng teng, xe xo le kutlwanô ba tla huduxa xore ba katoxe fao ba nneng ba axile teng ba thšaba bolwetse. Ba re ke xo xatoxa ditaô. Kapa mohlomong ba sa pnele xapila ka baka la melekô eo e hlweng ba e bôna mo motseng. Mme xe xo le melekô e thswenyang ba tla bitsa ngaka xore e tle e pnokole e be e tise motse oo wa bôna, mme xe xo se na thušo ke xôna ba ka huduxang mo teng. Mme xa se xanthšî xe batho ba huduxa ntlê le xe ba sa lelekwe ke mong wa naxa, ba thšaba boloi.

Monna eo mong xe a si no xo tsea o swanetse xore a axe ntlo ya xaxe, kapa a tsere basadi ba banthšî a ba axele dintlo tsa bôna. Dintlo tsa bôna di axwa byale ka xe o ba tsea xo ya ka xo latêlana xa bona. Xe motho a huduxa o

tloxêla di ntse di le teng xa o di thšume wa di lesa. Xe o huduxa o tla tsea lemati le mpsiko. Xe o rata o ka e rutlomolla wa tsea le mafao a teng xwa sala mebotwana.

34.

Maropeng a motho eo mong xa a kenwe o šia melekô eo yêna a theileng ka yôna motse oo wa xaxe. Eo mong motho xe a rata a ka yo kêna, mme o tla thšaba. Kapa a ka nne a kxopêla xo kêna ka mo teng mme mašemo ôna o swanetse xore a kxopêlê, a ka nne a lema. Maropeng o tla thšaba xo kêna ntlê le tumêlô ya mong, le xe mong a teng a ka se hlwe a kêna, ~~maropeng a ka se ke a kêna ka mo teng.~~ Thšimo yôna a ka kena, marope a ka se ke a kêna ka mo teng.

Ka xa byalwa bo dirêlwa xore batho ba lebalê melato le xore ba thabê, e seng xore ba taxwê. Mme nne bo sa nwewe ke masoxana, nne bo nwewa ke banna fêla. Masoxana a swanetse xore e fêlê ba na le mahlô a xo bôna se se tlang. Xe xo tla byalwa peu xo lebellwa dithutlwa xe di psirima xore xo byalwe mabêlê neng, le xo thunya xa dihlare tseo di šupang nakô ya xo byalwa ka yôna. Ke mokxoba le tse ding tse di thunyang mo nakong eo.

35.

Paledi Mathebe ke yêna mothuši eo a neng a bolêla ditaba tseo tsa kxalê byale ka xe e le yêna monna moxolo eo kajeno a leng teng eo a nang le dilemô tse 75. Le Molefe Mathabathe eo le yêna e le mothuši wa dipolêlô tseo, yêna a na le dilemô tse 72, le Rameši Malefahlo eo a nang le dilemô tse 74.

Paledi o tswetswe ka moraxa ntwâ ya polaô ya Bakôpa xe ba bolawa ke Mapono ka 1864. Rameši o tswetswe moraxa yôna ntwâ eo, Molefe o latêla eo Rameši. Paledi o na a botswa ke makxolwaxe Pelo, ke Marantsou morwedi a Manyakwana e le moxatsa wa Rantsou, le Makwetle Mathebe morwedi wa Šikwane Maserumule, le Mphodi Makitla morwa wa Psinye Makitla. Molefe morwa wa Selape bao ka moka ba utluileng bo makxolo a bôna.

36.

Mohlamme Mathebe o tsere Moxwape kua xa Matlala xa Maserumule mme a tswala Mankitseng, o tserwe xa Kôpa a tsewa ke Matsepe. Mpyane o tserwe xa Mohlamyane

Ramathsedi

Matholo

Sibisi

Tlokwe

Gold leina le leng ke Thaba.

Ramathsedi o na tsere Makwetle kua xa Matlala. Mamathethe a tswala Tselane, Maria le Motlalepule Makxahlo, Mpoti le Šiang.

Mpotsane o mo tsere e le ngwana wa malomeaxwe kua xa Dithsexo mme a tswala Phore le Dikeledi le Motlaxomang le Lethoto Radiile Tlame Phuruyane le Thsaki.

Motlatšī ke mosadi wa Ramathsedi le yēna o mo tsere kua xa Dithsexo le yēna ke wa malomeaxwe mme a tswala Dibe Manyedi Kana, Seapong.

Ntlepo o mo tsere kua xa Mokone a Maraba mme a tle a tswala Boxoši le Mothofela Seolwana ke leina la a le mong motho a tle a tswala Nlhatayane.

37.

Ramathsedi a tswala Tladimothwane ka mo ntlong ya Ntlepo mosetsana wa kua xa Mokone le Matau wa tserweng kua xa Mohlamyane mo xa Sephoro sa Maxari, a tloxe a tsea Mathaxa kua xa Kôpa ka 1889 mme a tswala Matsoše le Kaitswe le Motlatšī le Kxama le Rahlaxane le Mpedi, Matobolo.

A tloxe a tsea Mašingwaneng kua xa Dithsexo mme a tswala Ramoetšī, Motse, Sebotso, le Mmathšipo, Molešīwe, Tlakalee. Makome o tserwe kua xa Kôpa e le morwedi a Dithšusu Mokwane mme o ile a tswala Molwelwe, Kobakae Semokunyeng Setšamele.

Mantsaee a tswala Swaxodimo le Motswantwane, Motlatšī Kaitswe Bolwang, Morongwe, Mohlamyane, Sefotle, Mpule. Motlatsi o tserwe xa Phora o ile a tswala Mafeno, ngwana a le mong. Tlokwe monnaxo Matholo le Ramathsedi o tsere Mahlodi kua xa Dithsexo xabo Moxolo xwa re moraxo a tsea xa Mathabathe a tsea Motlatšī wa Selape, ke wa rangwanaxe.

38.

Kxoši Ramathsedi o na tswetswe le Matholo eo a ileng a tsewa xa Kôpa a tserwe ke Matsepe kxoši ya Kôpa kua Maxaxa Matala Brakfontein. O ile a tswala Boleu Matsepe eo a ileng a busa mengwaxa e 3, a be a ehwa, mme a tloxela monnaxwe Hlakodi le Thšolwane le basetsana, ke Makotsedi le Mabuyane le Motlapuleng, mme bana ba Ramathsedi ba lapa la mathômô ke ngwanalewa leina la xaxe ke Thšwene ke ngwanalewa, e be

Motswalle

Madampa

Mohlamme

Makxatle

Tlalane

Daxane.

Lewa o tserwe xa Kôpa ka 1898 a tsewa ke Hlakodi Matsepe mme kua teng a tswala Matsepe le Mathebe le Makxokolo le Makwetle. Motswalle a tsewa xa Malemone a tsewa ke Mothšae Malemone.

Madampa a tsewa ke Kaitswe Podile kua Phaxwaneng.

Makxatle o tserwe xa Matlala xa Maserumule.

39.

Tlokwe o ile xo tsea Motlatšī, a hwa kua ntweng ya Sekhukhune ka 1877 a šī a ba ne le ngwana, mme o na a ile a a kêna mo ntlong ya rraxwe a tswala ngwanyane leina la xaxe ke Monee le Mmampoxwane e le ba 2 ba babedi fêla. Mme Paledi monnaxwe a kenela Motlatšī a tswala Phatolo ke Thšipane le Matswane. Mahlodi mosadi wa bobedi wa Tlokwe o ile a hlala a tsewa ke monna o šele. Thaba monnaxo Paledi o ile a tsea Mmamotlane, ke morwedi wa Mokxetli Phora, mme o ile a tswala Šimola le Donkela le Maano, Makanyane Kalobakang, Malefšwane, Morongwe mme e be Nniima mme a tloxe a tsea Manyekelele kua xa Dithsexo e le morwedi a Rantsou a tswala Mašilo, Nteku Rantsou le Mamalope.

Paledi o tsere Dikeledi morwedi a Motswaledi ke wa Monaxeng a tsea Mathšabane le Motlatšī, ke basadi ba 3, ba babedi o ba kenetse, e le ba moxolwabo xore a dire peu ya moxolwabo.

40.

Dinong Makitla ke sehlôxô sa kxôrô ya Makitla, tataxwe ke Sebidiwane. Tataxo Sebidiwane ke Makayane. Tataxo Makanyane ke Nkhulang, tataxwe ke Makitle.

Maina a bana ba Paledi ba lapa le lexolo wa mathômô ke Mothibedi, Sellô, Moxase, Leketo Tlokamonee Mantlwane le Sebidiwane Lehlakore, Kxošimang le Balebetse.

Ka mo lapeng la Mathšabane ke Mamolope Tlalane Lebonwane, Rantsou, Molefe, Lethsolo, Hlwai Makxatle le Mankaetsa.

Ka mo xa Motlatšī.

Makone, Senkxobeng, Mama, Motala le Selape, mme xwa tla ba babedi e le mafahlana eo mong ke Mapule eo mong ke Mašingwaneng. Mme yêna Motlatšī ke morwedi wa Mosehlane kua xaabo moxolo kua xa Dithsexo.

41.

Kxôrô Ya Makitla.

Sehlôxô ke Dinong Makitla, o na a tsere basadi ba 3, ba bararo: ke Kxatwane le Mamokxetli le Ntwane.

Kxatwane ke morwedi wa Molahlexi, o ile a tswala Malefšwane le Maano, Mohlamme le Serethe Tsoxwane Modisana Kalodi. Basadi ba babedi xa ba na baana, mme Sebidiwane o na tsere basadi ba babedi 2, maina a bôna ke Motlaxo le Mamohlokwa. Motlaxo o tswetse Mpubane le Motepo le Dopī.

Mamohlokwa a tswala Dinong le Lexotlo, Kxwanyane, Nku, Ntlakwe, Mphakane, Matlou, Rankhulang, Mapapane.

Mamohlokwa o mo tsere xa Moepya. Yêna Sebidiwane o phedile sebaka se se telle thata mo xo akangwang xore o phedile lexolo la mengwaxa le le nang le metso 105 ya dilemô.

42. Yêna Sebidiwane o phedile le kxošî Ramathsedi tataxo Molahlexi a tle a phela le Molahlexi a tle a phela le Ramathsedi le Paledi mme ya ba xôna a hwang ka ngwaxa wa 1897.

Xe Mozilikaze a thuba lefase o na a le teng, xe batho ba thšabêla kua Boroka o na a le teng, Mapono xe a bolaya Bakôpa o na a le teng. Yêna mphatô wa xaxe e ne e le Lengana, kxošî ya bôna e le Kaitsewe. Molahlexi e ne e le Lehlwana, o na a le teng xe Bantwane ba thubêxa mo Mathebe ba ya kua Sehlako, le xe ba thubêxa Sehlako ba ya kua Boroka, le xe ba le kua Mitse le kua Ramokhutlwane le kua Phookwane le kua Thaba Bošixo le xa Matlala le Sehlako ka 1877, le xe ba le kua Makxese le Mohlabatse mo a hwetseng teng ka botsofadi.

43. Maina a dihlare le makhura le marapô a dipheko tseo di alafang ka dingaka tsa batho ba baso nne pele di fodisa xo feta kajeno. Xa e hlwe di alafa ka toka ya tsôna xe xo le morêrô o thuša lapa le mafuri le tikoloxô e yohle mo morêrô o tlilong xo êma mo teng, mme o thibêlla xore e se ke motho a leka batho bao ba tlileng morerong kapa a loya batsei kapa a dira mohlole mo lapeng a hubatsa dinama kapa xo jesa motho selešî.

Mme e tla re xe xo hlabiwa kxomo xo tla thušwa lerumô kapa sethunya seo se yong xo thunya kxomo eo, ka xore e ka nne ba e leka kxomo eo e ka xana xo hwa, ba e thunthsa xa nthšî mme e sa hwe, mme e tla re xo lekollwa ya ba xôna e hwang. Leina la sehlare seo ba alafang ka sôna le xo thea ka sôna kapa xo dira molekô ke morokolo, moxonno, mošwana, sehloko; molôra wa kxôrô, mošitsana, le thaba le nthšî le mopotsane le mpuu moleta sake, le nthšu, marantane, lexalaube, sereledi, molalahlaxeng, seoramollô, thsetlo, leihlô la moloi, dithšika tsa motho wa letswa, le phohungwane morelle, makhura a lekwowa, makhura a tau, a nkwê, a tlou le bopele ba motho.

44. Maina a dihlare tseo xo thušwang naxa ka tsôna. E re xo xo tla bolwetse xo tsewe dikxati tse di thsasitsweng ka sehlare di yo lahlêlwa kua difating xo thibêlla bolwetse kapa difakô kapa xe o bôna pula e tla ka matla o tswikiya kxati eo e nthso o šupa dihlakore tse 4 tsa lefase o tuntubetse mme o e bea mo fase pula e tla na kua pele xa xaxo kapa mo dithlakoreng mme wêna wa sepela nio monoleng wa yôna. Xapê le xe o ya molatong o tsea kxašî o wa e kxera o foxohla ka yôna maahlô. Xe o ya kua metseng o tla tsea mafsikana a mabedi le xe e le a 4, o kxera sehlare seo sa modu wa se thsohla o khwela mo seatleng o foxohla mafsiká o konopa le leng kua pele kwa o yang teng o tuntubetse le leng kua

lehlakoreng le leng kua moraxo, mme o tla bolêla wa re "Dira xa di bonwe" mme wa tuntoboloxa wa sepela wa ya ko o yang teng. Mme e tla re xe o kôpana le manaba kapa ke maphodisa a tla feta ntlê le xo xo thswenya o tla tswalêlla moxobe xo fihlêla kua o yang teng. Xe o bolawa ke mala wa se thsohla mala a tla homola.

45.

Maina a dihlare tseo dingaka ba alafang ka tsôna tse di alafang malwetse a Basotho le mekxwa e meng ya xo thuša eo a tlaišexang xe motho a ya maêto wa thušwa. O tla tsea modu wa Dira xa di bonwe le kxaši le paya Bašimane le serokolo le lexatoloi, kxato le lešokwane mme o tla di tsea a di šila a dira lenaka la xe a ya meetseng. Kapa a tsea modu wa kxaši a sepela ka ôna kapa wa bswere kapa lešokwane seo a ratang xo se tsea xore e be mothušo wa xaxe.

Dihlare tseo ba alafang ka tsôna ke pharaxobe, morotô wa thšwene, thokolo tsa pudi, monna motso, thitêlô, mpofošwane, dibola, sefofswane, phatsa ya tladi le lefofa la yôna tladi, le mošukutswane, moitlebo, morotô wa dithšwešwe le ilane, leobu, thšošwane tse khubidu, seolo, nama ya nakedi, bohloko ba noxa le mmu le mošabathe, le meetse a lewatlê, le xxx molewa ke pela, mohlokori le mpaya le moitea poo, le marapô a hlware le makhura a yôna le makhura a tau le bohloko ba kwena, le boko ba yôna.

46.

Maina a dihlare tse di melang mono dihlareng byale ka xe e ne e le naxa ya dipula tse nthši le malwetse a manthši kašeno xore makxowa a tlala mono dihlareng malwetse e fokotsexile le dipula di fokotsexile. Xo atafetse bokxopo le mehuta e menthši ya malwetse e pallang dingaka tsa Basotho, ka xobane malwetse a itseweng ke Basotho ke aa : Ke xo ôpša ke hlôxô, le mala, le maoto, le tsêbê le maahlô le sepatamono, le xo lekolla eo a lekilweng ke moloji. O tla mo phekola mme a re xe a bôna xore ke molekô mme a mo lekolla, le mabêlê xe peu e tswa ya thušwa le thšimo ya thušwa, le motse wa thewa ke ngaka mme mong a motse a mo lefe ka kxomo.

Khunolla moraba ke £1 kapa pudi kapa nku.

Khunolla moraba ya motho xe a itea letswa xôna ke £1 le xo lefa xôna byanong ntlê le molato, xa xo swane le xe ngaka e alafa motho a ka nne a alafa molato, e seng letswa. Mme dihlare tse kxolo tse di leng moo ke mokxapa, morula, mošwana, moxohlo wa patla a nare, mopipi, mohwelere, modube, moee.

47.

Maina a lithaba tseo di leng mo lefaseng leo Bantwane ba axileng xo lôna. Xe ba le kua Moxaxale ke Thaba-thšweu, Thaba Bošexo, Mošašamotso, Leetse, Sethutlwe, Phora, Tswidi Mapule, Bošoxošoxo, Thota ya Malekote, Mphele wa Maseswai,

Ramokhutlwane, Phookwane, Phooko, Thabana ya mphetô wa kxoši, Dikxwale, Sethuthwane, Borole, Thabana ya Leje la Ntwane, Molapô wa Moxale, Ditotswaneng, Leuku la Ramphisa, Thulong, Thaba tsa Pitsana, Mahlwareng, Ngopê la Mmathebe, Sereme, Thabana tsa Pitse, Molapô wa Moxo, Noka ya Mohlabetse, Ngopê la Ramonaxeng, Thaba ya Ntlomo le Ntlongwana, Thaba ya Ramohlatsi.

Lepenole le na le madiba a maxolo, maina a ôna ke : Madikxoxo, Thipana, Kubu, Mathšiboxô, Ke Toole, Thšiboxô la Motsuiri, Thšiboxô la dikwena. Leina la noka ke Mohlabetse. Xo na le lethšiboxô la Dikxomo le la Basadi le la Thoto le la Malemone le la Mekxwaripa le la Maubulane le la Ngopê la Pitsana le la Ngopê la Matladi.

48. Thaba ya Ramokhutlwane ke mo nneng Bantwane ba axile mo teng xe ba tswa kua Mitse. Toolee ke lethšiboxô la Lepenole leo Bantwane ba ileng ba thsela ka lônâ xe ba tswa Mitse ba ya kua Ramokhutlwane. Phookwane ke thaba e nneng Bantwane ba axile mo xo yôna xe ba tswa kua Ramokhutlwane. Pitse ke leina la noka e neng e nwewa ke Bantwane xe ba le Ramokhutlwane. Kajeno ba re ke Mathebe 'slopie', kua e thômexang ba re ke Kwagafontein.

Ramohlaši ke leina la makxôrô a le mo tlase xa thaba ya Ramokhutlwane, ke phulô ya dikxomo xe di le meraka nakô tsa dikômêllô tsa selemô. Makxowa ba re ke Bokenhouthoek.

Phooko ke mo nneng xo axile Bakxatla xe ba tswa Tswane ka xo falla nne e le kxoši Phopolo le leng leina la xaxe ke Maloka, nne e le motloxolo wa Bantwane.

Mohlabetse ke leina la noka e neng Bantwane ba e axetse xe ba le Thabeng tsa Pitsana. Ke noka e thômexang kua Borole e bile e kopana le Lepenole kua Thulong.

49. Mohlabetse e thôma kua Borole e le motswedî, xe e tla kua pele ya xola xe xo kêna dinokana tse nyane mo xo yôna. Xo kêna Pitse Matekwane e nwa mo Mohlabetse, ngopê la Mathebe le kêna xo Mohlabetse le noka ya Hlaping le marapong le Mameje le Boditse, le Pitsana e nwa mo Mohlabetse mme le yôna Mohlabetse e nwa kua Lepenole.

Moutse le yôna e nwa Lepenole e thômexa kua Rayton kua Lebaleng. Mohlabetse e mo Rayton Area le Moutse xo fihlêla kua di kôpanang le Lepenole di le mo Rayton Area. Mohlabetse e kôpana le Lepenole kua Thulong mo xo axileng Ntona kapa Mokxômana eo ina la xaxe e leng January Koloî Matintane Mamahlodi, ke mokxômana wa Matlala a Kxalaubane, wa xile mo

teng sebaka se se telle pele xa ntwā ya lefase la Transvaal or S.A., 1899, mme o ntse xo fihlêla kajeno. Yêna ke mokxalabyê eo a ka bang 90 years ka xobane ntwā ya Sekhukhune ya 1877, ke xe a na le bana ba le 4, mme o tsofaletse moo kajeno xo bidiwang Mosiriver's mond mo xo kôpanang Lepenole le Mohlabetse.

Moutse e kôpana le Lepenole mo kajeno xo bidiwang Rooibok Kop. Xo axile batho ba banthšī ba ba hlananeng. Xo ba Matlala Batisana Bapedi, ba Malleka, ba Phaša, mme moêta pele wa bôna ke yêna Koloī Mamahlodī.

50.

Lehlakane xo axile Bantwane, ba nwa meetse a lengôpê la Lehlakane.

Kxalaubane ke leina la thaba, xo axile Bantwane ba nwa Lengôpê la Kxalaubane xe ba ne ba axile mo teng.

Thaba Thšweu ke leina la thaba e kxolo kua thokô ya Moletlane mo xo epiwang mešima kajeno ya mebaene.

Thaba ya Phora ke leina la monna wa Phora nneng a axile mo teng. Kajeno xo bidiwa Uitzoek.

Thaba ya Tswidi e bapane le yôna ya Phora, ke naxa tsa diphôôfôlô le dikxomo, di na le meetse a metswedi, kajeno xo axile Bapedi mo xo tsôna, mmu wa tsôna ke o mohubidu wa mabêlê a manthšī. Batho ba ba leng mo teng xa ba bolawe ke tlala, xa nke ba yo sêla.

Molapô wa Pitsana o na le lengope le letelle le le kôpanang le Mohlabetse, ke thaba tsa diphôôfôlô tse nthšī, nne xo nna metlobo, diphuthi, dihlole le dipsiri. Xa e na metswedi.

Thabana ya Mokopa xo na le mekopa mo tneg, e theilwe ka yôna Mekopa.

Lengôpê la Matladi le tswa mo maropeng a Ramathsedi, le kôpana le Mohlabetse, le bidiwa ka xe monna wa thaka tsa Matladi a ile a wêla ka mo teng e le bošixo a tswa byalweng.

51.

Thaba Bošixo ke leina la thaba eo Bantwane ba nneng ba axile mo teng xe ba tswa Phookwane. Ba ile xe ba le mo teng ba tle ba hlabana le makxowa xe ba ya kua xa Sekhukhune. Ba ile ba rea kxošī Ramathsedi ba re : "Re fe batho re yo bolaya Sekhukhune" mme Ramathsedi ka xe a buswa ke kxošī Sekhukhune a xana xo nthsa batho. Ke xe makxowa ba re xe o xana re a le thunthsa mme makxowa a ba thunthsa ba hlabana nabô. Mme thaba eo e ne e na le dibô tse šoro, mafsika a maxolo a hlatlexaneng a manthšī, xo na le mawa a manthšī eo batho ba neng ba thšabêla ka mo xo ôna, mme ba ile ba palla makxowa ka thaba eo, makxowa a be a boêla moraxo ka ngwaxa wa 1875.

Ya re ka 1877 ke xe e tla tle ba ba thuba mo teng ba hlakane le Basotho ba dithšaba tsa mehuta e mentshi, ke xe Bantwane ba thsabêla xa Sekhukhune, ke fao ba ileng makxowa a hlabana le Sekhukhune ya be ba mo fenya mme Bantwane ba le teng, ke fao bahlabani ba Ntwane ba hwetseng teng.

Kua Thaba Bošixo kxošī nne e le Ramathsedi.

Mošašamothso le Thaba Thšweu di kua tlase xa Thaba Bošixo.

Borole ke thaba e kxolo e kua lebaleng kua tlase xa Leje la Ntwane.

52.

Phooko ke thaba eo nneng Bakxatla ba Nkotalane Maloka ba axile mo xo yôna.

Leetse ke thaba e kua Moxaxale e nang le dipela tse nthsi thata. Kajeno xo tla foro moo xo yôna.

Bošoxošoxo ke thaba e mo uitspaning ke mo nneng xo axile Bantwane xe ba tswa kua Moxaxale, xo no xo le sehlare se sexolo sa Monokane, mme e ne e le mo kxorong ya mošatê xo nna Mathabathe mo teng, mme ba re ke mo sehlareng sa monnamoxolo, mo thabeng ya Bošoxošoxo, leina la sehlare seo e le Monokane.

Kxošī ya mo teng xe ba tswa Moxaxale nne e le Mathabathe, mme o na a tsofetse thata e satse xo laola Thšipane morwaxe eo moxolo eo a ileng a tsea Maxwe pele ya re moraxo a tsea Maxo Ramathsedi mme ya tle ya ba yêna eo moxolo a tswala kxošī Ramathsedi. Mathabathe o ile xo hwa xwa sala Thšipane le Ramathsedi, ba ileng ba sale ba baka boxošī ba hlabana. Thšipane a tswa mo xaê a yo axa kua Mamarumô, mo tlase xa teng mo kajeno e sa ntseng xo bitswa ka leina la xaxe la Thšipane, ba re ke Mathšipane. Xe a tloxa mo teng ke xe a ya kua xa kxošī Thulare, Sekukuniland.

53.

Mo kajeno e leng Valplaas Thabana ya Leje La

Ntwane, ke fao Thsipane a ileng a axa mo teng a na le Bakopa. ~~Bakôpa~~ Kxošī ya Bakôpa e le Maxanedisa le yêna a tswa xabo ka xo baka borêna.

Maina a metswedi e leng mo Mameje ke Lengôpê la Mameje le lengôpê le le tswêlang xo ya xo ile ke Nnala.

Ina la thaba engwê mo Mameje ke Dibodu, le sefata sa yôna ke sefata sa Dibodu, le thaba ya Ngwathšipane. Engwê ke Mmotoo ke leina la Molapô. Leina la molapô o mong ke Lexodiopô. Engwê ke thaba ya Sanyane, engwê ke thaba ya Dipela, engwê ke Thaba Khubedu, Molapô wa Tladi le Mokoya wa Adam. Ke Molapô wa Dipela. Noka engwê ke Marutsu, engwê ke Marapong, Hlaping, Boditse.

Maina a dikxwa. Ke sekxwa sa Dinare le sekxwa sa Mameje le sekxwa sa Moima le sekxwa sa Dadimane le Šwana la pere le Mmatlaka e beta leba le motswedi wa lebu mo xo bidiwang xore ke Kalkput. Sekxwa sa Lerekhure, le sefata sa

Senokwane, le Sefata sa Meetse.

54. Moxaxale. Metsana a Ngwana, Vlaklaagte.

Bantwane xe ba le Moxaxale kxošī nne e le Mathabathe, le Mohlamme le Mohlamyane. Ke fao kxošī Mathabathe boxošī ba xaxe e le bo boxolo xo fetisa maxošī a kua pele xa xaxe. O na busa xo thōma ka Moutse (Elands River) xo bowa ka Lepenole mo e kōpanang le Moutse, xo hlatlosa Moutse xo isa kua Lebaleng le xo hlatlosa Lepenole xo isa kua Lebaleng. Kua Lebaleng xo no xo se dithšaba nne e le naxa fêla ya diphōôfōlō, xo le dinōnê, diphofu, dithsephe, diphudufudu le diphudufudu kxamane, xo sa axa dithšaba.

Dithšaba tseo nneng di le mo karolong ya Bantwane nne e le Bakōpa nne e le Bakōpa le Maphaxwana le Mayakwana. Mayakwana nne ba axile mo thabeng ya Mapule, ba thubêxa ba thšitlana xo ya kua Lebaleng, ba bang ba yo axa kua Dithakwaneng.

Bakōpa ba ne ba axile mo Sethutlwe le Sethutlwana, kxošī e le Morare Monamodi le Boleu. Thota ya Malekote ke fao Bantwane ba kileng ba axa mo teng xe ba tswa xa Mosehla, mme xa nke ba nna sebaka mo teng.

55.

Moedi wa Leuku la Ramphisa xe le kōpana le Sefata sa Botswana Batho mo xo bidiwang kajeno xore ke Marble Hall xo epyang mafsika a mašweu a xo dira ditafola le xo axa matlo le xo dira ~~mmp~~ mahlapêlō a motho a le mong le tse ding. Ke fao sitimela e bileng se diretswe tsela ya xo ya kua teng xore e tle se thothe mafsika se ise kua dropong mo mafsika a yong xo betlwa.

Mme xo axile batho ba banthšī bao ba ileng ba reka naxa eo mme e se na meetse e le temo fêla, meetse xo nowe wa kua Mohlabetse. Mmu wa teng ke o mohubidu wa mosebesebe o boxale o byalwang mabêlê a Sesotho le lefela. Mme naxa eo ba e rekile ka bokete, mme xa ba na kxošī, ba kxethile eo mong xore e be moêta pele, a ba ne le bathušī ba xaxe. Leina la xaxe ke Jan Motsepa, mothušī ke Samuel Kolaa le Mpaane Mayaka, mme leina la naxa ke Mahlakanasela, la Sekxowa ke Kleinklipput.

Mme xo axile mefuta e menthšī mo teng, ke ba Matlala a Bonwatau le a Kxalaubane, le ba Tisana le ba Phaša le ba Mpanama, le ba Kxapola, Mpanama e sa le leina le le leng le Kxapola. Ba bang ke ba xa Mela le ba bang. Mme Tholong, Moesriviersmond ba batamelane e bile ke mohuta o le mong ba no amoloxana ka mafase.

56. Moxaxale ke naxa eo Bantwane ba ileng xe ba tswa xa Mosêhla a Maxana ba yo axa mo teng. Ba humane ba xa Ramphisa e le Maphaxwana bôna nne ba bina thôlô ya pholo. Bantwane nne bôna ba bina kwena Leuku la Ramphisa ke mo nneng xo axile Maphaxwana, kxošî ya bôna e le Ramphisa. Leina la Moxaxale ke xore ke naxa e se nang meetse, xo nwewa mexobe e sa leng e tlatswa ke pula tsa lehlabula, mme ba nwe meetse ao xo fihlêla xe xo na pula ya selemô se seng. Leina la teng le leng ke Meetsana a Ngwana xa a nwewe.

Mameje ke naxa e neng e lengwa ke Bantwane xe ba le kua Phookwane. Maleoko ke leina la thaba eo xo epyang letsoku ka mo mošimeng wa teng. Ramoxajane ke leina la naxa eo e bapaneng le Mameje. Mamarumô ke naxa e bapaneng le yôna Mameje. Baaxi ba yôna ba nwa ôna motswedi oo wa teng e leng Mamarumô le Ramoxajane, ke motswedi o xo axileng Bantwane, ba nwa motswedi wa Ramoxajane,

57. Xe kxošî e ka taxwa kapa a amoxa batho dilô tsa bôna, e tla fêlê e le kxošî. Kxošî xa e tloswe borêna ba yôna. Kxošî xa nke e hlanoxêla borêna ba yôna e tla be e e hwa. Kxošî xa e lefiwe ka selô seo se tswang mo bathong. A ka nthisa lekxêthô le xo ba sebedisa fêla. Tefô ya kxošî ke xo amoxêla dilefa tsa disenyi, ka moka ke tsa xaxe. Xo tla re yêna xe a rata a hlabêla lekxotla kxomo engwê, tse ding ke tsa kxošî ka moka, thšêlêtê kapa pudi, nku, ke tsa kxošî.

Lekxêthô le nthswa moo xo ba bohle le ba ntlo ya xaxe ba nthsa lekxêthô. Lekxêthô xo nthsiwa la mabêlê, kxomo, thšêlêtê fela.

Batho xe ba bolaile sebata, ba tsea letlalô ba isa mošatê, kapa makola a mphše kapa nama ya phôôfôlô e kxolo. Le xe e le mothudî wa marumô le dilêpê o tla nthsa selêpê le lerumô a bexêla kxošî. Lethsolo la mošatê le tswa lehlabula xo yo nyaka dipheko tsa pula, kapa marixa xo ka tswa lethsolo le yo nyaka sebata se jele kxomo. Nakô le nakô xe sebata se ka ja, se tla êpêlwa lethsolo sa yo bolawa. Motho ya sa nth seng sebexo o na le molato o tla lefiswa pudi. Morekisi wa masela, letswai kapa eeng eo e leng ya kxwebô ba swanetse xo nthsa sebexo ba nee kxošî le xe a reka mo xaê o a nthsa se a nang naso kapa thšêlêtê ya 5/- kapa 2/6.

58. Xe kxošî e hwile morwa e sa le eo monyane o tla tswe a thswareletswe ke Rrangwanaxe borêna, mme e tla re xe a šino xo xola ya ba xona a ka reng xe a šino xo tsea mme ya ba kxošî. Mme yêna mothswarelli o swanetse xore xe a bôna xore lesoxana le le xodile a mo nee boxošî, xe a sa mo nee,

sethšaba se na le xôna se ka nneng sa eletsa xore ngwana o xodile. Yêna mothswarelli xa xo na seo a itumêlang ka sôna xore xo lokile xe e le kxošî le xe ntse eo morwa moxolwabo a sa senye xa rate xe e ka be a buswa, o rata xore nka be e fêlê e le kxošî xo fihlêla xe e be a e hwa.

Xe a ntse a mo xodisa o nna nae mo lexaeng la bôna bobedi xa bôna. Kxošî e xodisang ngwana wa borêna o na le ditokêlô byale ka kxošî xe e busa, le ditokêlô tsa dihlare tsa xo rea moneša pula xore a dirê xore pula e nê.

Borêna xa xo rutwe xore a buse byang, xo tla busa yêna ka fao a ratang ka teng. Xe kxošî e ka xafa monnaxe o tla tswe a mo thswarelletse borêna xo fihlêla xe a fola kapa a e hwa. Ke xôna morwaxe kapa monnaxwe e ka bang kxošî.

59.

Xe kxošî e le lefyêxa xa na taba e tla fêlê e le kxošî, le xe e ka ba letaxwa ke kxošî. Xe a ka bolaya motho mme a tla sekisiwa ke lelxotla mme e tla fêlê e le kxošî a ka se ke a lahlwa kapa a bolawa e tla fêlê e le yôna kxošî. Xe a ka rôba molaô a rôbala le mosadi wa rraaxwe molato o tla dirwa ke rraaxwe, ntlê le rraaxwe xa xo na eo a ka mo dirang molato. Xe a sa mo dire molato e tla be e tle e ba kxošî. Morwa wa kxošî xa nke e ba kxošî tata'xwe a phela. Xe tata'xwe a hwile ba tla mmitsa xore a tle a phuthe rraaxwe a mmone a hloboxe rraaxwe mme o tla tsea tseo nneng e le tsa tata'xwe ka moka xa tsôna mme tse ding o tla di abêla bo monnaxwe.

Mme e tla re xe ba šino xo fetsa xo mmoloka mme ba rea motseta ba re hlobosa sethšaba. Mme o tla re xe a šino xo fetsa, lelxotla le tla re dikxomo xa di nne ntlê le poo, mme xo bolêla rangwane a dikxošî a re kxošî a e beweng xôna byanong e re xe letšatšî le hlaba e re batho ba fihla e nape ba re Thobêla, mme ba tla apesa eo a lebaneng boxosi ka kobô ya diphukubyê le kuane ya tsôna le phate.

Mme ba tla re xo mmea borêna mo boxošing mme batho ba ba tlang ba humane a satse a beilwe.

60.

Xe motho a dirile letsema o tla nthsa byalwa a nea kxošî, ke sebexo sa modirô wa xaxe. Kapa le xe a ka hlaba kxomo o tla nthsa lehlakore a bexa ka lônâ. Bana ba kxošî ba disa dikxomo byale ka ba bohle. Xe e le mosetsana le yêna o ya nokeng o ya mašimong byale ka ba bohle.

Ka xa boxošî.

Kxošî xa e kxethwe e ya tswalwa, e tswalwa ke kxošî mme le yêna o tla re xo tswala morwa, mme ya re moraxa lehu la xaxe mme ya ba kxošî. O tla tswala kxošî mo ntlong ya

xaxe ya boxošī ya mosadi eo moxolo. Le xe kxošī a ka rata lapa le lenyane, a tswala morwa ka mo teng e ka se ke ya ba kxošī, wa lapa le lexolo a le teng.

Mo baneng ba kxošī xa xo na tokêlô xore eo mong a ka ba kxošī ka xo rata xa xaxe, xa xo teng. Ngwana wa madi a borêna ke kxošī le xe a ka tlaela, sefofu, semumu, xo se utloe, sexôlê, ke kxošī, mme o tla thuswa ke morwa rraaxe mo boreneng xo fihlêla xe a ka e hwa, ke xôna eo a mo latêlang kapa morwa wa xaxe e ka bang kxošī. Xe yêna ngwana wa kxošī a ka rôba molaô wa polaô kapa wa xo se bolle, o tla bolotswa mme ya ba kxošī.

61.

Mosadi eo moxolo ke Moxwape eo a tserweng ke sethšaba xore e tle a tswale kxošī, mme o tswetse mošimanyana leina la xaxe ke Ramathsedi, le bo monnaxwe maina a bôna ke ba :

Ke Sibisi, Tlokwe le Gold, le basetsana ba bararo. Ka moka ba šupa. Mme a latelwe ke Mosalodi yêna xa a na ngwana, mme xo tle Mokxadi, xa a na bašemane o na le banyana ba 4, fêla.

Sexotoke o na le basetsana ba 2, le bašemane ba 3. Maina ke Mantwee, Botsoxelo, Johannes, Malefšwane le Khanana.

Motlopi xa a na ngwana.

Ka moka ba axile xôna ka mo kxorong ka moka xa bôna dintlo tsa bôna di axilwe ka xo latelana xa bôna ntle le eo monyane. Motlopi ke yêna a apeelang Moxwape ka mo lapeng le lexolo, ntlo ya xaxe e xôna ka mo lapeng.

Thšimo ya Moxwape ke yôna eo e fetang tse ding ka xe e le thšimo ya mošatê eo e lengwang ke sethšaba ka letswade, ba bang mašimo a bôna a lekana. Lapa la mošatê le thušwa ke sethšaba medirô ya lapa byale ka kua mašimong. Ba bang bôna ba itirêla malapa le mašimo a bôna.

62.

Mohlamme Mathibe o tsere moxwape xa Matlala e le morwedi a Maserumule e le kxošī ya ba Matlala, o mo tsere ka dikxomo tse 78 le dipudi tse 30 le dinku tse 20, ka ngwaxa wa 1913. Mosalodi ke morwedi a Motsumi Mathabathe, ke wa Serope mo kxorong eo ya ba Mathabathe o mo tsere ka dikxomo tse 10 le dipudi tse 10 le dinku tse 10 ka ngwaxa wa 1925.

Mokxodi ke morwedi a Motabe morwa Mohlala Nkwana, ke wa kxôrô ya ba Mašifana ke wa ba Moima ke sehlôxô sa kxôrô eo 10 cattle, 15 goats, 1918. Sexotoke ke morwedi a Ramešī Malefahlo, ke Mohuaduba ke wa Serope ka mo kxorong eo. Rraaxwe ke sehlôxô, 10 cattle, 12 goats, 1924. Motlopi lexopane ke morwedi a Pholo Manase xa Matlala ke wa Setho ka mo kxorong eo, o mo tsere ka dikxomo tse 10 le dipudi tse 8 ka ngwaxa wa 1937.

Moxwape o tserwe ka dikxomo tsa sethšaba le dipudi le dinku kapa kxomo, ke tse di nthsweng ke sethšaba.

Mosalodi, Mokxadi, Sexotoke, Motlopi, bao ke dikxomo tsa ka mo lapeng tseo di ba tsereng.

63.

Bana ba kxoši xa ba tsewe ke mohlanka. Kxoši e tsea basadi ba banthši ka fao e ratang ka teng.

1. Kxosi Molahlexi o na a tsere Makxatle, Makxobo, Mamalope, Mankeji, Mokodutlwe, Mašiang.

2. Ramathsedi morwa Molahlexi o na a tsere Makwetle, Mamathide, Mpotsane, Motlaji, Ntlepo, Mathaxe, Mantsae, Motlaji le Makome. Makwatle ke morwedi a Šikwane xa Matlala ke wa kxoši Bonwadau. Mamathithe ke morwedi a Kekole Mathabathe. Ke wa kxôro ya bo Rangwanaxe.

Mpotsane ke morwedi a Rantsou Dithsexo ke wa kxôro ya ba Dithsexo, ke sehlôxô.

Motlaji ke morwedi wa Mosehlane ke wa serope xa Dithsexo.

Ntlepo ke morwedi wa Mokone ke wa serope xa Mokone.

Mathaxa ke morwedi wa Keti ke motho fêla.

Mantsaee ke morwedi a Jatake Madisa .

Motlaji ke wa Phora.

Makome ke morwedi wa Dithšusu.

Mokwane ke wa tseang serope ka mo kxorong eo, ke Bakôpa.

64.

Xe monnaxo kxoši a nyatsa melaô ya kxoši o tla lêlêkwa mo xaê kapa a iswa kxotleng le lexolo. Moloi xe xo na le thšupô ya boloi ba xaxe o tla ahlolwa ka dikxomo. Kxalê o na swanetse xore a bolawe.

Kxoši le monnaxwe ba nna mmoxo mo motseng o le mong. Batho bao e leng ba maxôro ba axa dikxôro tsa bôna xošele, kxôro e byale ka ya Malefahlo, Monaxeng le Makatla le ya Maxari, Mohlamyane le ya Dithsexo. Kxôro engwê le engwê e na le lelxotla la yôna leo le ahlolang melato ya lôna mo teng. Mme xe molato e le o moxolo o tla iswa mošatê.

Ka xa pusô ya kxoši xe a busa sethšaba, o busa ka matla a bo monnaxwe le morwarraaxwe le bo rangwanaxe, le balletsi ba bang ba lelxotla. Ke bôna ba thušang kxoši xo ba ahlola le xo eletsa kxoši seo se ka etswang. Xe e le basadi ba kxoši xa ba laole selô mo sethšabeng xo laola kxoši fêla. Kxoši xe a šino tsea basadi o ba axêla mo a leng teng. Barwedi ba kxoši ba tsewa ke makxômaana a metse le dikxoši.

65.

Xe lehodu le ka re le thswarwa xwa humanwa a satse a sentse kapa a jele, mme a se na selô seo a ka lefang ka sôna o tla patlama a ôtlwa kapa a lefellowe ke bana babo, ka

xobane xo tla bexêlwa batswadi le bana babo xore molato wa lena soo, le swanetse xore le mo lefêllê, mme ba tlamexile xo mo lefêlla. Motho xe a sentse kua mošatê o lefa ka dikxomo tse pedi.

Motho xe a tsoxêla kxoši matla mme e le mohlanka wa kxoši o tla bolawa kapa xo lêlêkwa mo xaê. Xe a tsosetsa motseta wa xaxe matla o tla ahlolwa ka xore e na le molato wa lenyatsô mme o tla kxalemiwa ke lelxotla kapa a lefiswa. Xe motho ba re motho eo o loile mme a sekisiwa mme a xana o tla iswa mošatê mme o tla seka mme a kxalemiwa ke lelxotla le kxoši ntlê le tefa le xe eba motho eo ba re ke moloji o loile mme xwa bitswa ngaka xore e tle e phekole fao ba xopolang xore xo loilwe kapa motho o loilwe. Ngaka e tla phekola ya bolêla xore motho eo o loilwe ke mmina sekete kapa mmina kxomo, phuti kapa thôlô. Mme a ka se ke a šupa motho xore ke mokete. Xe morwarraxo kxoši a tsosetsa kxoši matla le xo nyatsa molaô o tla ahlolwa ke lelxotla xe a xana o tla iswa kxotleng le le kua pele.

66. Motho xe a utsuitse mpya o tla lefa ka pudi a be a busa mpya eo. Xe a utsuitse kxoxo o tla lefa ka dikxoxo tse pedi engwê ke xore o busa ela a e utsuitseng. Xe a hlwe a utswa e le lehodu la meehla o tla lefa ka phôkô.

Selô sa motho xe se timetse mme ya re xe se nyakwa mong a sôna a bôna xore xa se a timêla se utsuitswe o tla nyaka, ~~ny~~ ngaka xe a sa se bone, o tla rea ngaka xore a phekole mme e be a loye moo nneng xo le selô seo se utsuitsweng xore eo a se tsereng o swanetse xore a se buse mohlomong a bolawe ke sepata mono kapa xe a utsuitse kobô, mokxopha tipa sefadi pitsa seaparô kapa se seng le se seng seo se bewang mo fase, ke sôna se ka lekwang xore se theelwe manno a sôna xore eo a se tsereng e tle a se buse.

Xe motho eo e le lehodu mme e le eo monyane o tla ahlolwa ka kxati, xe e le eo moxolo o swanetse xore a di buse a be a lefê. Xe e le eo monyane o tla re xe a sa ntse a di swere a di amoxwa a be a ôtlwa. Xe ba ile ba re xo swara lehodu leo mme ya re xe ba mo ahlola a xana xo lefa le xo nyatsa kxotla leo, ke xôna a ka yang mošatê a yo ahlolwa ka kxati kapa ka kxomo. Mme ba tla bexêla kxoši xore lelxotla le re a athlolwe ka kxati mme xe kxoši a dumetse o tla ôtlwa, xe kxoši a nyaditse ba tla lesa.

67. Ka xa mpya ya motho e sentse mme mong a yôna a xana xore a lefêllê molato oo o tla mo isa kxotla mo e tleng a ahlolwa ka xore a bolae mpya eo a be a lefe molato oo ka pudi xe eba e jele nama kapa e bolaille pudi. Xe e lomile motho mpya eo e swanetse xore e bolawe e be a lefe. Xe motho

a ka eletsa xore a xo ahlolwe ka mokxwa oo, mme xwa humanexa taba ya xaxe e le ya nnete, xo tla ahlolwa byao, xe xo sa utlwaxale xo tla leswa mme le xe a ntse a fošitse a ka se ke a dirwa molato ka xo eletsa ka phošu.

Motho eo e ka reng a bôna dikxomo di ja mabêlê a di feta o tla kxalemiwa fêla. Motho eo e ka reng xe batho ba lwa'a ba ~~xxxx~~ lesa ba xobatsana a ba lesa o tla lefa ka phôkô. Tefa ya mabêlê ke xo mmusetša mekotla e lekaneng mabêlê a jelweng ke dikxomo tseo, kapa dipudi tseo. Xe motho a senyeditse eo mong lexora a le rwalla o na le molato wa xore a be a yo rêma madixa a thibê lexora leo. Xe a mo xaxoletse diaparô o swanetse xo lefa kapa xo mmusetša diaparô tse ding, byale ka motho wa lehodu xe a utsweditse eo mong liaparô o tla di busa, kapa xo di lefa. Motho xe a utsuitse kxomo o tla lefa ka dikxomo tse pedi, xe a utsuitse pudi o tla lefa ka dipudi tse pedi.

68. Motho xe a ka humanwa ka mo ntlong ya motho eo mong, mong a ntlo a mo swara, o tla mo sekisa ka mo lapeng molato wa fêla. Xe a xana xo lefa o tla mo isa kua kxorong. Motho xe o mo humana a le mo motseng wa xaxo ntlê le tokêlô o tla mo sekisa mme la di fetsa ba babedi xê xo se na diphapang mo teng. Motho xe a ka xo senyetsa dilô tsa xaxo o swanetse xo mo sekisa mme o tla mmeela kelô eo a swanetseng xore a e lefe byale ka xe yêna a sentse dilô tsa xaxo, mme xe a xana o tla mo isa kxotla mme le bôna kxotla ba tla hlahlofa keleô ya dilô tseo di sentsweng ka moka xore e ka ba tefa e kae na, mme ba tla mo kobokellela fao a swanetseng xo lefa kapa mohlomong ba ne ba re dilô tseo di senyexileng o di buse ka moka xa tsôna.

Xe mosinyi a re xa ke a dira ka boomo, o tla utlwelwa bohloko. Xe a dirile ka boomo o tla ôtlwa thata ka kxati e bohloko. Kapa dikxomo di jetse motho e se ka boomo mme a kxopêla thswarelô xo tla fokotswa molato, xe a sa bone selô o tla lefa mabêlê ao a jelweng ke dikxomo a be xwa ôtlwa le yêna mošimane xe mong wa dikxomo e le eo popota. Xe a rapêla o tla leswa le yêna modisa a ka se ke a otlwa.

69. Dipolêlô di šele tsa thšupo ya dika.

E re o xopola thšukudu o namele sehlare.
Xo diêxa xa thšwene ke xo xadima.
Mphe-mphe ya lapisa motho o kxonwa ka sa xaxe.
Pelo hlomoxi e bolaille thutlwa.
Moleta ngwedi o leta leswiswi.
Se bone thola boreledi teng xa yôna xo a baba.
Pela e hlokile mosela ka xo laêlla.

Xo roma xo monate fêla xa xo use pelo.
 Psiri e ile xaxotse xang.
 Mokxonyana se ipeelee o tla beelwa ke maxo.
 O se bone monna xo yêla xaê komeng ke a tswa.
 Rampatle o yêla xaê o re ke tla thweng ke mang.
 O se bone xo akalla xa bo nong xo wa fase ke xa bo yôna.
 Mpsenyana ya hlôka moselana xa e sike lea motho.
 Molama wa kotwane thšika ka ôna dia wêla.
 Tau re e bôna ka mariri, a motho a ka teng.
 Thšukudu tswa lehloding xo tswa ka madi xa xo pila.
 Dia etwa ke e thsadi di wêla ka madiba.
 Tlala pote xa e bolae. Sexokxo xodimo sea ka bolepu.
 O bywang ya o weno ya fodisa.
 Lehukubu na o ka taxa molala o Letebele. O ka se kxahle
 Mosotho ka mala.

70.

Mpya ya pholo ya hlôka lebelô ya lalla.
 Mmele wa motho xa o na lemepe.
 Meetse a noka xa na botswaro.
 Noka ya tlala xa e thibelwe ka diatla e tletse.
 Mootlwa o re xo hlaba o be a tswe ka nthô ya ôna.
 Motho eo ke lehlokwa la ~~pxi~~ mphisa.
 Kxomo ya lla motho a lla sellô sa kxomo ke sa motho.
 Kxomo ya bôna mong ya lla.
 Sehlola sa motho sea ithlolla, sehlola xo hlola sa kxomo.
 Dinalanyane ingapele moxolo xa ile xo ngapya a lla. Nakedi
 e lefa ka setopo.
 Mokhori xa bone monatlala ngwana a llela nakana ya mokhura
 le e se hle le mmone.
 Moya nameng o ya ka moxano.
 Morula o a hlaba eya kxošî wa hlaba.
 Šepa la bošexo xa le na monyedi wa lôna.
 Moêpa dira tsa lehlabula wa ~~ix~~ ikêpêla.
 Mollwane wa lerumô xa o thselwe.
 Pala xobedi e phala pala xang.
 Matswele a kxomo a mane.
 Kxošî a e tswe lebya tau.
 Tau ya bata dixwaxwa ke xore e hlokile.
 Mohlang a nama xa xo hubale.

71.

Yatsa molala e hwile molaleng.
 Boxošî bo sa eteleng bo bong bo tla jewa ke nkhu le naxa.
 Boxošî bo sa boleng ke ba leswika fêla.
 Tšatšî xe le hlaba le hlaba le molato.
 Mo-laya kxošî o a itaêla.
 Mpya xa di felwe.

Buabuang sa mpya se sale meetse se omeletse se a hlabane.
 Tswatswa e tswa kxale modisa wa yôna o tswa nayo sakaneng.
 Xa ke moxami ke mokotedi ke mothibedi a namane.
 Mahlô a leba molaodi a kôma.
 Thlako ya pitse ya moroba xa ya butswa e retetse e budule
 mahlong fêla.
 Šete la mpya le baba mofaxodi wa yôna.
 Nonyana xa di tloxane melodi.
 Nna ke tlolopitswane ya bodiba bo.
 Xo sa boelweng ke teng maropeng xo a boelwa.
 Lehu re hwa la pitsana le sexô se a rokwa.
 Lehlaba lentswe le hlabile.
 Laatswa le dule xa ke boee nalo lentswe leo.
 Lefata xa le boee fêla.
 O se bone motsumi xo kxalalla xa a bolaya o hlokile.

72.

Thlaolosô Ya Maina A Batho.

Xe xo thwe ngwana o xodile a fiwe leina ba tla re
 ke Padi, mme e le xore ngwana o ile xo tswalwa mme a bexwa
 o šî a thewe leina.

Mme ba tla re ka moso ba rea banna ba re ngwana
 o xodile a thewe leina, mme ba re ke Padi.

1. Thlaolosô ya leina la Padi ke xore xo padile, xo akanya
 xe o ka re felô fale xo padile nka se ke ka kxôna ke mo xo
 thata xo padile ke re kea xo thula.

2. Leina la Paledi o ba paletse ka xe e le Paledi a paletse
 ruri.

3. Mohlamme ke xore mohlomong e tla ba ditaba mo xong ya se
 ke ya ba tsôna.

4. Thêbê ke kwatse ya marumô le thêbê ya bupe xe basadi ba
 šila bupe xore bupe bo thsoloxele mo xodimo xa yôna.

5. Modise ke modisa wa dikxomo kapa modisa wa lexaê.

6. Molefe ke xore o swanetse xore o lefe motho eo ka xore
 o mo sentse.

7. Sesinyi ke xore ke sesinyi sa meehla a lefe xo feta fale
 xa malôba ka xe e le sesinyi.

8. Ntlakajeno ke motho wa moeng eo a tlileng kajeno.

9. Mapheke ke xore o phekelo dikxomo tseo kapa o phekelo
 fêla ka tswape.

73.

10. Maserumule ke serumula sa mollô kapa xo rumula fêla motho
 a itunetse.

11. Ramešî ke xore ke tataxo meešî.

12. Ramošiwane ke xore ke tatao Mošiwane.

13. Ramahlodi ke tataxo Mahlodi.

14. Ntšane ke xore a nthlang eola yêna wa mo lesa a ntse a na
 le molato.

15. Kolobakang, ke xore ke kolobê ya kae kapa ke ya lexae kapa ya naxeng.
16. Ntladiile ke xore o tllile xo fedile di satse di ile ba di xapile di ile ke xôna o tlang.
17. Ramotalane ke tataxo Motalane.
18. Modabe ke xore di a thselêla di dabêla seatla se seng 6 mme o re mosupa di a dabela.
19. Seswai ke 8, ke xo phetha menwana e mebedi, dikxomo tsa ka di a swaile.
20. Makete ke xore nna ke rwele makete a lehu kapa ke rwele bokete ba morwalo.
21. Malefahlo ke xore ke tataxo Lefahlo.
22. Lefahlo ke xore ke lefehlo la boxobe leo le fehlang.
23. Motalane ke xore ke motho eo motala kapa ke e motalana mo xo eo wa xaxo.
24. Mahlodi ke xore mohlodi wa dinotse kapa mohlodi wa dira mohlodi wa dinotse.
74. 25. Matli ke xore ke monyaki kapa matli a kxomo.
26. Meši ke xore meši a dinama meši a pitsa.
27. Mošlowane ke xore mošinyaana moošinyana wa mollô wa byanyana moši wa thunya.
28. Ntlaane ke xore nthla ya taba nthlana ya thipa. Ntlane a ši a tle Ntlang o a xana.
29. Mamotlane ke mmaxo Motlane. Motlane ke motho wa mmotlane wa fokolang.
30. Masello ke mmaxo Sellô. Sellô ke sellô sa xe xo hwile motho mme ngwana a tswalwa mohlang oo wa sellô mme o tla thewa leina leo la Sellô.
31. Ntwaaxae ke xore ke ntwaxae, xe xo ka lwa ntwaxae mo xaê ya marumô mme xwa ngwana ba tla re ke Ntwaaxae.
32. Motlakadibe ke ngwana eo a tswetsweng xo le dibe ke lehu la motho eo moxolo mme ngwana a tswetsweng oo wa lehu ba tla re ke Motlakadibe.
33. Nthole ke xore motho eo a hlaxang a rwele a fihla mo xo wêna mme o sa ke wa mo rola o tla re : Nthole mme wêna wa êma wa mo rola.
75. Xe mohlôlôxadi a ka rôbala le monna o šele a mo tswadisa ngwana mohlomong e ka ba molato xe ba rata xo dira molato mme xa xo molato. Xe motho a robetse le mosadi mo morerong xa xo molato xe xo sa dire moxatsa mosadi eo molato. Monna xe a ratana le mosadi o tla mmiletsa kua thokô ba boledisanya xore ba ka kôpana kae. Xe ba utlwana ba tla ya ka ko ntlong ya monna eo kapa kua ntlong ya mosadi eo kapa kua šokeng kapa kua mašimong kapa kua nokeng kapa ka kua ntlê e le bošixo.

Mosadi xe a sentse monna wa xaxe ka xo tswala ngwana xa nthse selô, xo tla lefa monna fêla eo a mo sentse, ke yêna a tla lefa a nooši mosadi xa a tla lefa, ka xobane xa nke a latêlla monna kua xa xaxe, monna ke yêna a ileng a latêla mosadi kua xa xaxe. Mosadi le xe a xo lateletse kua ntlong ya xaxo monna xa nke a mmolêla o tla loba bokaone a mpe a lefe, ka xore ba boletse babedi setlamô sa xore wêna mosadi o tlê kua ntlong ya ka mme ba dumellana byao.

76.

Xe lesoxana le sentse mosetsana mme la patêla ka kxomo xo tla be xo fedile le xe a sa rate xo mo tsea xo tla be xo fedile. Ngwana e tla ba wa mosetsana, e tla re xe mosetsana a tsewa o tla ya nae kua boxadi ba xaxe. Kxomo eo e lefileng mosetsana e tla ba ya rraxwe. Xe mosetsana a ka phoša ngwana eo xa xo na molato. Xe mosetsana a ka re xo ima a lefiwa a tloxe a ima xapê xa a hlwe a lefša xapê o lefiwa xa ntoo fêla.

Xe monna a xopolêla mosadi wa xaxe ~~wa~~ bofêbê o tla bitsa batho ba babedi mme a mo sekisa mme ba di phêtha ba nnoši. Xa a ka humana monna eo mong ka mo ntlong o tla mo dira molato o tla mo lefisa, ke molato. Xe monna a ka nna kua mmerekong sebaka se se telle a tloxe a humana mosadi a tswetse o tla mo dira molato xe a rata mme ya ba molato.

Xe monna a ka imisa moxatsa kxoši o tla lefa lesome la dikxomo. Xe e le boxolo-xolo o na a tla bolawa, kapa xo tla ahlola kxoši ka fao e bonang ka teng kapa a dira boitha telo ka molato oo. Xe ntona kapa mokxômana a ka imisa mosadi wa mohlanka a ka lefa mohlomong e seng thata.

77.

Xe lešoboro le ka kxelosa kxarebê mme la humana molato le tla otlwa mme ngwanyana a xobosa ke thaka ya xaxe a opêlwa difela tsa koša. Xa xo sekwa molato wa mosetsana le wa xo kxelosa xo tla sêkêlwa ka mo lapeng a be a lefa. Xe lesoxana le sentse kxarebê mme la xana mme mosetsana a be a swara ngwana, mme ngwana eo a tle a swana naê kapa a swana le eo mong wa leloko labo, mošimane o tla lefiswa le xe a xana, o tla xapêlwa dikxomo.

Xe mosetsana a ka šupa lesoxana leo a re ke yêna eo a nthse sentse mme a yaka a bolêla maaka, xe a xo šupile xore ke wêna o swanetse xore o lefe. Xe a ka re xo lefa moraxo xwa humanwa e le maaka xo tla be xo fedile xa xo dirollwe ka xore o ile wa mo rôbala mme o sa tswala ngwana, o lefa ka xore o kile wa rôbala naê. Eo mong a ka se ke a patêla. Xe mosetsana a imile mme a xana xo bolêla xore ke mokete o tla leswa byao le xe a ka swara ngwana xo tla nna byao.

78.

Ka Xa Bana Ba Mafahla.

Nne e re xe mosadi a ka swara bana ba babedi eo

mong a bolawe. Xe ngwana a tswetswe ke monna ošele o na thewa ka xore ke hlaba. Xe ngwana a ka tswalwa e le sexôlê o na a bolawa. Xe motho a ka tswala ka mo ntlong ya monna eo mong o dirwa molato a lefe, xe xo rata yêna monna eo, mohlomong a lese. Xe motho a imisitse kxarebê wa lefa ka kxomo kapa ka tse 2. Xe a xana o tla iswa kua kxorong mo o tla fete a lefa tse tharo ka baka la xo ikxanetsa, ka xore molato o tla ahlolwa ke dihlati tseo di boneng mosetsana xe a rôbala le lesoxana leo.

Xe motho kapa lesoxana leo le ka kxelosa mosetsana xore a se ke a utlwa ditaêlô tsa batswadi o tla sekisiwa, xe xo ka humanwa a na le molato o tla lefa le-xe a sa mo imisa. Xe a na le rraxwe ke yêna a tla dira molato, xe a se teng xo tla dira mmaaxwe, xe a se teng xo tla dira kxaitšedi, xe a se teng xo tla dira rangwanaxe le xe e le eo e leng modisa wa xaxe kapa malebana naê.

79.

Ka Xa Dinku.

Di ruetswe xo hlabiwa kapa xo rêka ka tsôna kxomo kapa seo se nyakexang. Xe xo tllile moeng o tla mo hlabisa nku le xe e le pudî, kapa le wêna xe o nyaka makhura o tla hlaba nku wa e nthsa makhura. Pudî e hlabiwa ka meehla xo feta kxomo le nku, yôna e hlabiwa byale ka kxoxo. Nku e hlabêlwa kxošî kapa moeng eo moxolo eo a thsepexileng. Dinku xa di a ata byale ka dipudî.

Ka Xa Dikxoxo.

Basotho ba ne ntse ba na le dikxoxo le boxolo-xolo. Mme nne di sa jewe ke ba bohle le mae a tsôna a sa jewe.

Ka Xa Dimpya.

Di ne di ntse di le teng ka xobane mpya ke yôna e neng e boxola selô seo se ka tlang bošixo le xo tsoma ka tsôna. Mme nne di sa ata mo xo ba bohle dimpya le dixoxo.

Ka Xa Polaô Ya Bana.

Nne e re xe mothepana a ka ima xo phsatlwe mpa eo ka xo mo nosa dihlaré le xe e le lethumathša xa le sware ngwana, o na a bolawa kapa xo sengwe mpa eo xore e fete e se ke a ba na le ngwana.

80.

Ka xa mašimo xo fetolwa xa ôna.

Xe motho a huduxile a yo axa kua naxeng ešele a ka e fa thšimo tsa xaxe ngwana abo kapa a ka rekanya thšimo le eo mong. Mme bana ba mohu eo a se hlweng a phela xo tla re mojalefa a ba abêla mašimo xe ba mo kxopela le banyana a ka nne a ba fa xe ba mo kxopêla.

Xe motho a ka tsea thšimo ya eo mong a bexa kua lekxotleng o tla e amoxwa ntlê le tefa. Xe e le lehuti a ka le adingwa le xe e le thšimo ya molala a ka e adingwa.

Thšimo xe e le ya nnete e le e boxale e bônwa ka mmu le dihlare tsa mo teng ke mošwana le mesesele le maoka le mmu kapa meuku le thwana e melang mo selokong, le mabyang ao a leng mo teng e be sehloko le hlorumo le letokwa.

Thšimo xe e na le dihlare xo tla rêma monna dihlare mme a di kxobokêla, di ya re xo ôma a di thšuma. Mosadi o tla tle a hlaxola mme a ka rêma dihlare tse nyane mme monna o tla axêlla ka lexora.

81.

Mme e tla re xe a šino xo kotula a bula kxôrô xore e be e kxolo mme le kua seboaneng axeleditse setlai mme-o tla re xe a ši a fole a lesa dikxomo di a e ja lehlaka, mme axeletse seboana. Mme o tla re xe a fola mabêlê o tla hlaola ao e leng peu, yôna a ka se ke a sila kapa xo a rekisa o tla a bolokêlaxo fihlêla xe a yo byala išaxo mme a byala xapê.

Mme o tla re xe a yo byala a hlakanya le dipheko tsa xaxe xo thuša peu. Xo tla re xe e le nakô ya xo byala xo tla kxopêlwa mošatê xore peu e laolwe mme ke xôna ba ka byalang xe kxoši e nthšitse dihlakola tsa peu mme xo tla lengwa ka mexoma ya diatla. Eo mong le eo mong o tla yo itemêla a noši, a ka lema le mosadi le bana ba xaxe.

Xe xo kotulwa kapa xo hlaxolwa ke xôna eo mong a ka yo thuša eo mong xore e tle a mo fê tefa ya xo hlaxola le ya xo kotula le ya xo fola. Xe motho a se na selô xe xo kotulwa wa ye kua xo eo mong xore a mo thuše e tle mantšiboana a mo fê selallô.

82.

Xe xo hlaxolwa xo dirwa matsema ka byalwa xore ba thuše mong a thšimo, mme xo tla ôpêlwa dikoša tsa xo hlaxolwa. Xe byalwa e ne e le bo bonthši bo setse kua xaê ba tla re xe ba bo nwa ba bitsa bakralabyê xore ba tlo nwa le bôna, mme ke fao ba ka binang dikoša tsa mo xaê. Mme xe mabêlê a šino xo tswala ba tla re xe ba bôna xore nonyana ke e nthši ba tla bitsa ngaka xore e tlê e upê thšimo eo xore nonyana e se ke ya eja mabêlê.

Xe xo tla tšie xo bitswa ngaka xore e tlê e upê mašimo xore tšie e se ke ya a ja e fofêlê kua xodimo e fete. Xe xo eja diphôôfôlô le xôna xo a upiwa xo thšumêllwa mošidi wa sethunya le dihlare tse ding xore diphôôfôlô e se ke di a eja dibyalô tseo di byetsweng mo thšimong le xore ba di thee ka merêô le meutlwane.

Mohlomong ba tla dira dintlwana tseo e tleng ba robala ka mo xo tsôna xo leta diphôôfôlô le dinonyana, le mo thšimong xo bewa dithsosa tseo e le tsa dinonyana tse ding ke tsa diphôôfôlô le dithšwene xore e tle di k boifê xo tla. Xe xo šino xo upiwa mašimo xo tla re xe xo šino xo folwa xwa tswa seroto sa ngaka.

83. E tla re xe xo šino xo bona xore mabêlê a budule xwa dirwa diboana mme ba tla di upa xore e se ke batho ba bang e se ke ba tlo utswa mabêlê mo seboaneng le xore e se ke batho ba a xofola a tswa diphefe nne e le a mantšî xwa se ke xwa tswa selô. Mme ngaka e tla lefiwa ka ôna mabêlê ao a alafileng. Xe a šino xo folwa a tla iswa kua xaê ka makabana kapa ka dintlatla xe xo se na makaba a xo rwala mabêlê ao.

Xo tla šuxwa matlalô a diphôôfôlô xwa dirwa mekotla ya xo rwala mabêlê ao le xore xe makotla kapa le dikxomo di se teng o tla re xo fola a rwala ka ntlatla a fêlê a isa kua xaê a thsêlaka ka mo sešixong mme ba tswakile ka molôra. Dinawa ba tla di kî lôkêla ka mo difaleng le tsôna ba tla di tswaka ka molôra mme ba thiba ka sentlwana sa teng. Sešixo se na le sa sôna le sefala sa bolôkô le sôna se na le sa sôna xe o se bolokile mo xo lokileng se tla nna sebaka se se telle byale ka sešixo xe se le ka mo ntlong ya sôna se lotexile se nna sebaka se se telle. Sešixo se loxwa ka moretlwa le ka modi le byang.

84. Dikxomo di laolwa ka xo itsiwe ka lethswaô la tsêbê. Nakô ya xe xo se na byang di tla iswa morakeng xore e tle di fêlê di nonê mme di tle di tswalê ka selemô se seng le se seng. Maina a a xo lema xa dikxomo tsa Sesotho di na le manaka a maxolo a lemetseng kua xodimo tse ding ke tse makxwatha tse ding ke lepetlekana, tse ding ke tse thšupya tse ding ke tse maobo.

Mme beng ba dikxomo ba di thswaya ka thatô ya bôna mme eo mong le eo mong o na le lethswaô la xaxe xore e tle a itse kxomo ya xaxe ka lethswao. Maina a mathswaô a dikxomo le dipudi ke aa : Leng ke seatla, leng ke thšiboxô la kwena, leng ke thlako ya phala. Mme mathšumô a dikxomo a tlile kajeno ka xe xo thšuma makxowa mo seropeng.

Batho ba thšuma dinamane e sa le mabotlana e le xore ba dirêla xore e se ke di a bolawa ke sebete, mme ba di thšume mo phatleng le mo mophexeng le mo maraxong, mme ke fao xo šupang lethšumô la Basotho. Mme xa le na thšupô ya xore engwê ke ya mokete; di thsumilwe mohuta o le mong fêla.

85. Lethswaô la tsêbê ka mo moraxa tsêbê leina la teng ke thšiboxô la kwena. Lethswaô la xo sexa tsebe ka mo pele ke seatla. Lethswaô la xo sexa xo senyana mo thleng ya tsêbê ke thlako ya phala. Xe o rêkane le eo mong kxomo kapa o tsere ka yôna mosadi o tla re xe o di neile mong a tsôna mme yêna o tla di thswaolla a thswaya la xaxe. Dikxomo tsa boxadi ke tsa monna eo le mosadi eo e leng batswadi ba

ngwanyana. Xe ba se teng ke xôna di ka laolwang ke mošemane wa mojalefa kapa eo e leng malebana le dikxomo tseo.

Xe xo hwile motho eo a nang le dikxomo, xo tla hlabiwa engwê xore e mo felexetse. Ka mosô xwa hlabiwa eo e leng ya leloko ka moka xa lônâ, leina ke thlobosa ya motswadi a bônâ ka moka. Mme ka mosô xo tla nthsiwa kxomo engwê ya yo bexa kua mošatê ba re ke kopamokxošî wa mohu mokete. Letlalô la kxomo ya moxoxa le newa baabo moxolo le hlôxô. Mo xong letlalô la kxomo ya moxoxa le ya le mohu ka mo mošimeng le dikobô tse ding tseo di sa ntseng di lokile ba di isa le yêna mohu.

86.

Phudiso Ya Dikxomo.

Xo lebêllwa mo byang ba teng e leng bo bo ratwang ke dikxomo, mme ba laee bašimanyana ba ba disang xore e tle ba yo disa kua teng. Mme ba tla fudisa mothsexare nakong ya lehlabula mme e tla re marixa xe xo šino xo folwa dikxomo di a eja lehlaka mme xwa re ka kxwedi ya Phato xe di feditse xo ja mahlaka byang bo se teng mme ba rôbatsa dikxomo kua naxeng. Xo tla re ka kxwedi ya Ngwetse pula e šena xo na mme xo laotswe peu mabêlê a thôma xo tswa mme xwa thibêlwa dikxomo xore e se hlwe di rôbala šokeng xore e se ke di a xataka mašimo a batho.

Mme dikxomo selemô di xoroxa e sa le mothsexare le meetse di nwa mothsexare, di tswa mothsexare xe xo le byang xe e le lehlabula. Xe e le marixa di tswa e sa le bosasa meetse di nwa e le mantšiboana di xoroxa xe tšatšî le psirima xe e le marixa kapa le satse le psirimile.

Mme xe dikxomo di jele lehlaka byang bo se teng di tla iswa morakeng, di tla nna kua teng xo fihlela xe pula e nele byang bo hloxile, ke xôna di ka boêlang kua xaê. Xe beng ba dikxomo ba rata xe di nna kua teng di tla nna kua teng.

87.

Mašoboro le bo-monna a bônâ kapa masoxana ke bônâ ba nnang natso koo merakeng, mme mo xaê lesaka la dikxomo le axwa ka mafata. Kua šokeng ba tla axa ka madixa mme kxôrô ya mo xaê ba tswalla ka mafata ba pheka. Kua morakeng xo tswallwa ka madixa byale ka xe lesaka e tla be e le la madixa.

Lesaka la dikxomo le a thusiwa ka dipheko. Xapê x xa le kenwe ke basadi, le dikxomo xa di kenwe ka boxare. Manamane a dipholwana ao e leng a pila xo tla kxêthwa e ngwê kapa tse 3 xore e be dipoo, mme xo tla re a mang ao a tla faxolwa ya ba makabana a xo rwala mabêlê kua mašimong le xo sila ka ôna. Mme tse ding dipowana di a leswa xore e ke di thselele pele di tla faxolwa di satse di thseletse.

Kxomo xe e xwetswe e thôma xo dusa, o tla e bôna ka xo nôna, kapa xe e nyaka poo o tla bôna xe e xwêla dikxomo tse ding byale ka dipholo xe di xwêla di ntse di faxotswe. Kxomo e tswetseng xa ntoo e bitswa poa xaang, xe e tswetse xararo e bediwa poa xararo. Kxomo e sa tswaleng e bediwa lengopa.

88. Motho xe a rapêllwa badimo ka baka la xo se phele xa pila le xo se humane dithswanelô tsa xaxe o tla isiwa kua ~~phupung~~ phupung ya badimo bao ba mo thswenyang, mme xo tla tsibisiwa maloko ohle a xaxe xore a be teng xo tlo mo rapellisisa badimo, mme xo tla hlabiwa seo se se bolêlwang ke ngaka kapa molwetse eo ka fao yêna a laetsweng ka teng kapa ngaka e boletseng ka teng. Mme xo tla nthsiwa kxomo e nthso kapa nku e nthso xo rapêllwa molwetse eo mo lebitleng la badimo ba xaxe, ba hlohlorêla mošwang mo phupung ya badimo ba molwetse eo, mme ba mo rêta ka dirêtô tsa xaxe kapa le tsa ba bang bao wêna moreti o itseng maina a bôna. O tla rêta maina ka moka xa ôna xe wêna o a itse, o ka rêta ka fao o kxônang ka teng.

Kxomo xe e robexile e ya faphiwa ka mekhume ya sehlare xo tatellwe mo xo robexileng ka mokhume wa mooka kapa sehlare seo se se nang le mokhume, mme xo tla kwamolotsa mokhume wa mooka kapa wa mouku le xe e le sehlare se seng seo se nang le mokhume. Mme ba tla tswatswaramolla kxobahla ba tata ka yôna mme e tla re moraxa matšatšî kapa sebakâ mme ba tata ka kxobahla engwê xe ba bôna xo hlêpha ba xo tiisa ka e mphša.

89.

Kxomo Xe E Hlabya.

E hlabêlwa morêrô kapa e hlabya e le kxomo ya molato. Eo e leng morui a ka nne a hlaba byale ka kxošî. Motho fêla a ka se ke a hlaba kxomo a re ke hlabêla xo ja a ka se ke a hlaba kxomo a re ke a e ja, a ka e hlaba a rapêllwa badimo kapa e le molato wa morêrô. E tla re xo hlabiwa xe e le kxomo ya merapêlô ya badimo, ba tla tsea seka se seng mo xo yôna xore se apeswe molwetse yoo, le xore batho bao ba tllileng xo mo rapêlla ba tla tsea ngati mošwang wa yôna ba wa ba xana ba mo forola ka ngati ba mo forollela mo lebitleng leo ba rapêllang motho eo mo teng ba tsea boditse kapa lenaka le xe e le thšimamo ba tla apesa motho eo a lwalang kapa a nang le badimo, mme ba tlare xo mo forohla ba tsea diphorola tsa xaxe ba di lahlêla moo lebitleng leo le mošwang wa kxomo eo, le marapô a yôna kxomo yeo di tla kxobokêlwa xa mmoxo mo xodimo xa lebitla leo la badimo.

Xe kxomo e ka hlabiwa e le kxomo e sa bolawa ke bolwetse e swanetse xore e nthswa lehlakore le ye mošatê. Malome a motho eo a tsee hlôxô xe e le ya maxadi, xe e se ya maxadi o tla eja kapa a mo fa ka xo rata. Monnaxwe o tla newa serope eo moxolo o newa letsôxô, kxaitšedi o tla newa sehlanga seo a ripa karolo e nyane ya sôna a nea monnaxwe wa ngwanyana. Xe e le mošimane wa amoxetseng serope o tla tsea karolo ya thokô ya thlako a nea eo monyane.

90.

Letsôxô o tla ripêla monnaxwe ka thokô ya thlako mme hlôxô wa e nea mokxalabyê, mala a yôna wa a nea mosadi moxolo. Fao ke xe e le kxomo eo o e hlabileng fêla e se ya morêrô. Xe e le ya morêrô hlôxô ke ya malome k̄ le mala a yôna, serope ke sa ba mô xaê ba re ke serope sa mapakong ke serope sa kxomo ya maxadi, mme ba tla tsea serope le letsôxô ya ba sa bo mošimane mme ba tla se xobella ~~mama~~ moxobô ba se rwele ka diatla ba opela.

Leumô ke la ka mo thopeng ke sešeba sa baralli. Leumô la kxomo ya mo xaê, leumô la yôna ke la mmaxo mosetsana. Kxomo ya bakxonyana e tla nthsiwa mahlakore a mabedi ao a tleng a yo bexa kua mošatê, le leng lehlakore ke laabo mosemanyana le leng ke la abo ngwanyana eo a tswang mo kxomong ya abo mošimanyana, ke xore yôna ke e kxolo e makhura. Xe e otile ba tlamexile xore ba e nonthse ka pudî.

Xo tla re xe ba hlabile kxomo eo ba besa dibete, di tla bexêlwa lelxotla le kxošî, seledu sôna ke sa banna. Morothwane ke wa badisa ba dikxomo, mexodu ke ya banna, mala ke a basadi, ditsêbê ke tsa banna, bôkô ke ba mong a hlôxô o tla bo boloka xore e tle ba re xe ba šuxa kobô ba thsase ka bôna bo yo.

91.

Ka xa kxamô ya Dikxomo.

Di xangwa xabedi mo letšatšing. Namane e nthsiwa pele e o anya e rokotse e be xôna moxami a yôna a ~~ix~~ ka tsea kxôle a e tlama maoto a e xama. Xe e le hlwahlwarra e tla phunyetswa moxala ka mo dinkong kapa ya tlangwa dinaka mo koteng. Kxomo ya moxala e tla re xo phungwa dinko ka thipa xwa lôkêlwa moxala ka mo dinkong, xwa rengwa kota e ena le sekxwaxe mme ba e kxwaxetsa ka mo dinkong ka kutla mme ya êma e emisitswe ke kota ya kutla. Xe ba šino xo xama ba tla e kxwaxolla kutla eo ba e lesa.

Manamane a mabotlana a sala ka mo sakaneng la ôna a hlwa ka mo sakaneng xo fihlêla xe dikxomo di tla, a tla re xe xo šino xo xangwa mme a tloxa ka nošî a yo fula, mme badisa ba tla, re xe ba bôna xore a rata xo fula, ba tla a latsa kua ntle a lala a fula bošixo ya re mosexare a hlwa ka mo sakaneng.

Masui a tla re xo fihla kua xaê xwa thsêlwa ka mo moriswing wa masui wa ka meehla xore xe a themile xo tla kokolwa lebebe la thsêlwa teetsong ya re maswi xe a bedile ba sebetsa ka ôna. Manamane xe a nonne thata a tla thšumiwa mo mophexeng le mo hloxong le mo maraxong xo alafiwa sebete, le xore ke lethswao la Basotho.

92.

Xo xangwa bosasa le mantšiboana. Xe kxomo e tla xangwa xo nthsiwa namane e yo rokotsa pele mme moxami o tla tsea kxôle a e tlama maoto. Xe e xana xo tlangwa e eme ba tla e phunyetse moxala mme ya re xe e tla xangwa xwa tsewa sekxwaxe sa kota ya kxwaxetswa mo dinkong ka mo sexoleng sa moxala wa dinko, mme ya xangwa mme eo mong mošimanyana kapa motho o tla swarêlla kxamelo eo, mme le yôna kxamelo eo e le ya morula e le kota e xwailweng byale ka kxamelo, mme eo mong mošimanyana e tla ba mokotedi wa namane, eo mong ke moxami eo mong ke mothswarelli a kxamelo.

Masui ao a tla thsêlwa ka mo teetsong ya masui, a mang a tla sadisetswa xo jewa ke bana le ba lapa ka moka xa bôna eo a ratang masui. Mme a mang masui a tla re xo thêma a fophisiwa mme ye re xe e le a bodila mme a jewa ke ba lapa ka moka xa bôna.

Ke xa Dipudi.

Dipudi di ruetswe xo hlabiwa kapa xo rêka kxomo ka diphôkô tse 6, kapa tse 4, o rêkêla xo hlabêla maxadi, kapa o nthse kxomo o rêka dipudi tse nthši xo rua fêla. Sethôlê ke lesome la dipudi.

93.

Kxoši xe a ka ikxêthêla mosadi ka xo rata xa xaxe xore e tle a buse sethšaba ke morwa wa xaxe ntlê le wa sethšaba a ka se ke a kxona o swanetse xore a tsee mosadi eo e leng wa kôpanô le sethšaba xore sethsaba se yo mo tseela mosadi eo yêna xa a na xore a ikxêthêlê mosadi xore e be eo a tleng a tswala kxoši ntlê le xe a satse eo e tleng sethšaba sa utlwana naê xore ke yêna mosadi wa sethšaba, ke yêna eo a tla tswala kxoši.

Ka xa polotso xa xo na tefa ya babolli, ba bollêla kxoši fêla ba tla dirôla kxoši modirô ya lexaê. Xo tla re masoxana xe ba tswa makxoweng ba swanetse xore ba nthse thšêlêlê eo e leng ya maduma e lekaneng kelo eo e beilweng ke kxoši kapa 10/- lesome kapa £1 ponto kapa 5/-, ka fao kxoši a reang ka teng.

Monna eo mong le eo mong eo a yeng a ye makxoweng, lesoxana kapa rraxo masoxana le yêna o swanetse xore a nthse thšêlêlê ya maduma. Le xore batho ka moka ba na le toka ya xore kxoši a ba romê xo dira tirô engwê a e kxêthê ka mefatô, ke modirô wa sethšaba. *End. S. 289*